

ALMÁSI TIBOR*

Megjegyzések Nagymartoni Pál királyi országbíró pályájához és működéséhez (1328–1349)

Alig több mint négy évi országbírói működést követően, 1328 január-februárjának fordulóján betegségben meghalt Köcski Sándor királyi országbíró.¹ Elhalálkozásának napja közelebről nem ismert.² A neve alatt fennmaradt utolsó oklevél 1328. január 25-ről származik, amelyben a pozsonyi prépostnak és káptalannak ítélte oda a per tárgyává lett Pozsony megyei Turnya vagy más néven Csukárfalva birtokot.³ Királyi oklevél méltóságnevsorában utoljára 1328. január 28-án találkozunk vele.⁴ Elhunytának első kifejezett említése 1328. február 17-i keltezésű királyi oklevélben maradt fenn, ahol már néhai jelzővel kiegészítve esik róla szó.⁵ Ebből következően az időintervallum, amelyben Köcski Sándor halála bekövetkezett, 1328. január 28-i és 1328. február 17. abszolút

---

* egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara, Történelmi Intézet, Történelmi Segédtudományok Tanszék

¹ Jelen tanulmány a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt részét alkotó Államtudományi Műhely keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem és a Szegedi Tudományegyetem együttműködésével készült.

² ALMÁSI TIBOR: *Az 1328. évi országbíróváltás okleveles adatai*. In: Kelet és Nyugat között. Történelmi tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére. Szerk. Koszta László. Szeged, 1995. 19–37. pp.

³ 1328. január 25.: Slovensky Národný Archív. Bratislava (Pozsony). Pozsonyi káptalan levéltára C. 4. 41. (= Magyar Nemzeti Levéltár. Diplomatikai Fényképgyűjtemény – a továbbiakban: MNL. DF – 272 979.); kiadása: Monumenta ecclesiae Strigoniensis. Collegit et edidit Ferdinandus Knauz, Ludovicus Crescens Dedek. I–IV. Strigonii, 1874–1999., III. 119–123. pp. (184. szám); regesztája: Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. I–XV. (1301–1331), XVII. (1333), XIX–XXXIV. (1335–1350), XXXVII–XXXVIII. (1353–1354), XL. (1356), XLII. (1358), XLVI–XLVII. (1362–1363). Főszerk.: Kristó Gyula – Almási Tibor. Szerk. Almási Tibor, Blazovich László, Gécsi Lajos, B. Halász Éva, Kőfalvi Tamás, Kristó Gyula, Makk Ferenc, Papp Róbert, Piti Ferenc, Rábai Krisztina, Sebők Ferenc, Teiszler Éva, Tóth Ildikó. Budapest–Szeged, 1990–2018– (a továbbiakban: Anjou-oklt.) XII. Szerk. Almási Tibor. 24–26. pp. (32. szám).

⁴ 1328. január 28.: Magyar Nemzeti Levéltár. Diplomatikai Levéltár (a továbbiakban: MNL. DL) 2130.; régi jelzete: Magyar Kamara Archivuma. Neoregistrata Acta (a továbbiakban: MKA. NRA.) 588. 1.; kiadatlan; regesztája: Anjou-oklt. XII. Szerk. Almási Tibor. 32. p. (47. szám).

⁵ 1328. február 17.: I. Károly király parancslevele, amelynek szövegét a veszprémi káptalan 1328. március 20-i átírása tartotta fenn; utóbbinak a lelőhelye: MNL. DL 2477.; régi jelzete: Acta ecclesiastica ordinum et monialium. Vet. Buda 29. 13.; kiadása: Zala vármegye története. Oklevéltár. Szerk. Nagy Imre – Véghely Dezső – Nagy Gyula. I–II. Budapest, 1886–1890., I. 216. (162. szám); regesztája: Anjou-oklt. XII. Szerk. Almási Tibor. 45. p. (72. szám).

időhatárokkal jelölhető ki. Ha azonban azt a megfontolást is figyelembe vesszük, hogy míg Sándor országbíró az 5 januárban keletkezett királyi privilégium mindegyikének méltóságnévsorában szerepel, a februárból fennmaradt 6 királyi privilégium egyikében sem, akkor a január 28-i utolsó és a február 9-i első ilyen irat által behatárolt időszakra szűkül le a halál bekövetkezéne feltételezett időszakasza.⁶ Minthogy azonban nem példanélküli, ha olykor-olykor egy főméltóság neve kimarad a méltóságnévsorból, ezért e szűkebben meghatározott periódusra inkább csak valószínűsíthető, mintsem kikezdzhetetlen abszolút érvényű vizsgálati eredményre szabad tekintenünk.

Sándor országbíró megüresedett méltóságában 1328. március 5-én kelt oklevélben tűnik fel először hivatali utódja Nagymartoni Simon fia Pál személyében.⁷ A szóban forgó irat egy ítéletlevél, amely egy, a mai Ajka településhez közeli vitás hovatarozású Bódé nevű birtok ügyében intézkedik. Mivel tartalmából kiderül, hogy a feleket a veszprémi káptalan 1328. február 25-re idézte a királyi jelenlét elé, ahol azok az ügyet tárgyaló Pál országbíró előtt meg is jelentek, ebből az a valószínű következtetés vonható le,⁸ hogy az országbíróváltás kérdésében nem sokat hezitáló I. Károly király már 1328. február 25. előtt az elhunyt Köcski Sándor helyére állította annak sógorát, Nagymartoni Pált. Látszólag ellentmond ugyan ennek, hogy a február 25. és március 5. közötti időszakból három olyan királyi privilégiumot is ismerünk, amelyek méltóságnévsorral rendelkeznek, és nem fordul benne elő Pál országbíró említése,⁹ e körülmény azonban nem feltétlenül kezelendő megingathatatlan ellenérvnek. A helyzetre részben magyarázatul szolgálhat, hogy bőven lehet olyan esetekre példát találni, amikor egy országnagy neve kimarad valamelyik királyi privilégium méltóságnévsorából, amit a jelen esetben akár a kinevezés frissessége is magyarázhat. Másrészt egy-egy irat szövegének megfogalmazása, valamint végleges lejegyzésének elkészítése, annak ellenőrzése, továbbá megpecsételése esetenként több napot igénybe vevő folyamat volt, így megeshetett, hogy ezenközben nyert el valaki méltóságnévsorba kívánczó, de ott akkor már fel nem tüntethető tisztséget. Nagymartoni Pál királyi országbíró első előfordulásával hiteles ki-

⁶ Az 1328. év királyi méltóságnévsorainak adatbázisát I. Anjou-oklt. XII. Szerk. Almási Tibor. Appendix 277–283. pp.

⁷ 1328. március 5.: MNL DL 101 895.; régi jelzete: Batthyány család lt. Miscellanea. Németújvár 2. 42. 87. 3.; kiadatlan; regesztája. Anjou-oklt. XII. Szerk. Almási Tibor. 61–62. pp. (108. szám).

⁸ A királyi jelenlét bíróságán kiadott iratok szerkesztésénél ekkoriban azt a jellemző gyakorlatot követik, hogy megadják az idézés során megjelenésre kitűzött nap dátumát, majd közlik, hogy e terminusban a felek megjelentek, majd ezt követően elbeszélik a per történéseit – lefolyását a bírói döntéssel bezárólag –, végül pedig zárásképpen az irat keltezését a megadott peridőponttól eltelt napok számának közlésével oldják meg. Jelen esetben a megjelenésre kitűzött nap: *feria quinta proxima ante dominicam Reminiscere* [= (1328.) február 25.]; a *datati*óban pedig: *Datum in Vyssegrad, 10. die termini prenotati, anno Domini 1328.* [= 1328. március 5.] Mindebből nem feltétlenül kell arra következtetni, hogy a per tárgyalására a kitűzött és feltüntetett napon azonnal sor került már, hiszen egy-egy bíraskodási időszakban számos ügyet tárgyaltak, s az érintettek többnyire várakozni kényszerültek a sorokra, így a jelen esetben is előfordulhat, hogy a felek nem közvetlenül február 25-én, hanem néhány nappal később találkoztak a törvényszéken Pál országbíróval. Minthogy azonban semmi utalás nincs arra nézve, hogy az ítélezési terminus kezdetén ne ő látta volna el a bírói tiszteket, hanem későbbi kinevezése valamilyen csúszást okozott volna, ezért megalapozott a feltételezés, hogy már február 25. előtt megtörtént Nagymartoni Pál kinevezése a méltóságba.

⁹ 1328. február 26.: Anjou-oklt. XII. Szerk.: Almási Tibor. 54–55. pp. (93., 94. számok); 1328. február 28. uo., 57. p. (98. szám).

rályi privilégium méltóság névsorában egyébként 1328. március 9-én lehet találkozni,¹⁰ amikor is I. Károly király a budai káptalan számára átírta és megerősítette II. Géza királytól elnyert vám- és halászó hely-adományait, nemkülönben II. András királytól kapott – s IV. László király átíró oklevelében bemutatott – kiváltságait.¹¹ Mindennek nyomán, ha abszolút támpontok közé törekszünk behatárolni Nagymartoni Pálnak az országbírói méltóságba emelkedésének periódusát, akkor egyrészt annyi leszögezhető, hogy ennek megtörténte 1328. január 28-nál nem eshetett korábbra, másrészt viszont, hogy az 1328. március 5-nél későbbben nem is fordulhatott elő.¹² Az e támpontok közötti 38 napnyi időszakon belül azonban – megfontolva néhány e terminusban kelt irat tartalmát – jóval rövidebb szakaszt is ki tudunk jelölni, amelynek idejére az új országbíró pozícióba emelkedése erős valószínűséggel hozzáköthető.

E tekintetben már szóba került, hogy a Nagymartoni Páltól származó 1328. március 5-én keltezett első országbírói oklevél tartalma megenged egy olyan következtetést, miszerint a bíró új tisztségében már a lezárt per tárgyalására kitűzött február 25-i időpontban is elláthatta az uralkodó képviselét a királyi jelenlét bíróságán. Más oldalról viszont figyelmet érdemel két további, egymással összefüggő királyi privilégium is, amelyek részint Köcski Sándor halálával, részint pedig Nagymartoni Pál udvari jelenlétével állnak összefüggésben. 1328. február 20-ról fennmaradt I. Károly királynak egy olyan privilegiális oklevele, amelynek a *narratio*jából érdemi értesülések szerezhetők Köcski Sándor elhalálozási körülményeire és végintézkedésére vonatkozólag. A király ebben elbeszéli, hogy amikor Sándor súlyos betegség ébe esett, ő elküldte László testvér kalocsai érseket, András mester székesfehérvári prépostot, udvari alkancellárt, Mikcs szlavón bánt, Demeter királyi tárnokmestert valamint Miklós pozsonyi ispánt a nagybeteg országbíró végrendelkezésének meghallgatásához, illetve hogy tanúi legyenek annak, miképpen nyer elégtételt hitbére és jegyajándéka felől utána maradó hitvese, Bajóti Simon leánya, Klára asszony. Sándor *comes* az elégtétel kiszolgáltatását a nevezett tanúk előtt fiára, Györgyre bízta. Miután az országbíró meghalt, a kiküldöttek pedig visszatértek a királyhoz, azt jelentették számára, hogy színük előtt és Klára fivéreinek, Nagymartoni Simon fiainak, Pálnak és Lőrincnek a jelenlétében György készpénzben 100 márkát fizetett az özvegy számára, és ennek nyomán – minthogy az teljes körűen

¹⁰ Fontos hangsúlyozni, hogy ezt az időhatárt a feltétlen hitelű királyi iratok számba vétele eredményezi csupán, mert akad egy olyan, alább taglalandó oklevél, amely méltóságnévsorában már bő két héttel hamarabb országbíróként láttatja Nagymartoni Pált, ám annak hitelessége kivédhetetlenül támadható.

¹¹ 1328. március 9.: eredetiben fennmaradt oklevél; MNL. DL 106 090.; régi jelzete: Pozsonyi káptalan lt., Budai káptalan I. 2. 3.; kiadása: FEJÉR, GEORGIUS: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. I–XI. 1829–1844. (a továbbiakban: FEJÉR, GEORGIUS: CD.) VIII. 7. Budae, 1842. 212–215. pp. (163. szám); regesztája Anjou-oklt. XII. Szerk. Almási Tibor. 64–65. pp. (114. szám).

¹² A korszak legteljesebb és legpontosabb archontológiai feldolgozását elkészítő Engel Pál lényegében ugyanezekkel a támpontokkal számol; v. ö. ENGEL PÁL: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. I–II. Budapest, 1996. (História könyvtár. Kronológiák, adattárak 5.) (a továbbiakban: ENGEL: *Archontológia*) I. 7. p. Az alsó időhatárt ő ugyan 1328. január 27-ben jelölte meg, de ennek pusztán csak annyi oka van, hogy az ezen év januárjában kelt királyi privilégiumok sorában e dátum alatt vélte megtalálni a méltóságnévsort tartalmazó utolsó iratot – ld. Státny Archiv v Levoči (Lőcse). Andrassy cs. betléri ágának krasznahorkai lt. Mohács előtti oklevelek. I. rész 66. 5. (= MNL. DF 265 467.); kiadatlan; regesztája: Anjou-oklt. XII. Szerk. Almási Tibor. 30. p. (43. szám) –, és nem számolt az 1 nappal későbbi dátumú, méltóságnévsorában Köcski Sándort még hasonlóképpen országbíróként feltüntető privilégiummal [azt ld. fentebb, a 4. számú jegyzetben].

eleget tett kötelezettségének – Klára asszony mentesítette őt a további követelések alól. Az irat tanúsága szerint az özvegy jogot kapott arra, hogy a Sándor *comestól* György tulajdonába háramlott birtokok, illetve falvak közül egyet – kivéve Pápocot, Écset és Pázmándot – lakóhelyéül, amíg újra férjhez nem megy, illetve haláláig, megvásárolhat. Újabb házassága, illetve halála esetén viszont – a birtok fennálló viszonyainak épségben tartása mellett – annak is György tulajdonába kell majd szállnia.¹³ Az országbíróváltás idejének behatárolása szempontjából itt három, figyelmet érdemlő mozzanatra érdemes utalni. 1328. február 20-án Sándor országbíró haláláról tényként esik benne szó, ami tökéletes összhangot mutat az elhalálozására utaló, február 17-ről fennmaradt első oklevéles adatunkkal.¹⁴ Van az iratnak méltóságnévsora, és abban említetlen marad az országbíró méltósága, aminek akár az is okául hozható fel, hogy február 20-án nincs még a tisztség betöltve. Az elbeszélte történések szereplőjeként, mint az elhunyt sógora előke­rül Nagymartoni Pál neve is az iratban, de pusztán Simon fia Pál formában, s nincs semmilyen címjelölő utalás arra nézve, hogy ő követné Sándort a megüresedett tisztségben. Mindezen mozzanatok pedig afelé mutatnak, hogy február 20 előtt nemigen, vagy – megengedő megközelítésben – legfeljebb közvetlenül az ezt megelőző napokban kerülhetett sor méltóságba jutására.

Ugyanezen végintézkedéssel kapcsolatban rendelkezünk ugyanakkor még egy diplomával, amely egy nappal későbbi, 1328. február 21-i keltezésűt mutat. Ez is királyi privilégium, amelyet szintén méltóságnévsor zár le.¹⁵ A felsorolás a királyi országbíró tisztségében Nagymartoni Pált tünteti fel, aki először szerepel e minőségében uralkodói privilegialis oklevélben. Felületes megközelítésben ezzel el is dőlhetne a kérdés, mint-hogy az oklevél bizonyítékul szolgálhatna amellett, miszerint Pál *comes* már február 21-re átvette a királyi jelenlét bíróságának irányítását. Csakhogy két körülmény nemcsak kétségessé teszi, hanem úgyszólván alapjaiban dönti meg ennek az oklevélnek a hitelét. Mellőzve itt a részletesebb forráskritikai elemzést, most pusztán annyit érdemes meg­alapítani, hogy a méltóságnévsor személyi összetétele áthidalhatatlan ellentmondásoktól terhes,¹⁶ továbbá tartalmi vonatkozásokban is gyanakvást kelt a dokumentum. Több

¹³ 1328. február 20.: eredetiben fennmaradt oklevél; Győri káptalan magán levéltára. Pápoci prépostság, Cth. 1. 3. 11. (= MNL. DF 278 111.); kiadása: Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius. I–VIII. Kiad.: Nagy Imre – Paur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső – Ipolyi Arnold. Győr–Budapest, 1865–1891., (a továbbiakban: HO.) I. 155–158. pp. (103. szám); regesztája: Anjou-oklt. XII. Szerk. Almási Tibor. 47–48. pp. (78. szám).

¹⁴ Ld. fentebb, az 5. számú jegyzetben.

¹⁵ 1328. február 21.: MNL DL 2867.; régi jelzete: MKA. NRA. 630. 13.; kiadása: Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg. I–V. Hrsg. Wagner, Hans – Lindeck-Pozza, Imtraut – Prickler, Leonhard. Graz–Köln–Wien, 1955–1999.; IV. 7–8. pp. (10. szám); regesztája: Anjou-oklt. XII. Szerk. Almási Tibor. 48–49. pp. (79. szám).

¹⁶ Sajnos, a Burgenlandi Oklevéltár az irat szövegének publikálásakor elhagyta a méltóságnévsor közlését, ám a kézirat alapján egyértelmű, hogy az országbírói tisztségben itt tűnik fel először Nagymartoni Pál, miként a macsói báni tisztségben szintén itt szerepel először a Szentemágócs nemzetségbe tartozó Alsáni családbeli Logret fia János is. E tekintetben az alapvető probléma abban rejlik, hogy a macsói báni pozícióban egészen 1328. március 9-ig folyamatos az előfordulása az előző macsói bánnak, Garai Pálnak, tehát kizárt, hogy hivatali utódját, Jánost már február 21-én macsói bánnak láttassa a Pál országbíró állítólagos első említését tartalmazó királyi privilégium méltóságnévsora. Nagymartoni Pál országbíró és Logret fia János macsói bán együttes előfordulásának adatai csak 1328. március 28-val kezdődtek el – MNL. DL 86 995.; régi jelzete: Hg. Esterházy cs. lt. 42. A. 5.; kiadása: A Blagay család oklevéltára / Codex diplomaticus comitum de Blagay. Szerk. Thallóczy Lajos – Barabás Samu. I. Budapest, 1897. 103–104. pp. (54. szám); regesztája: Anjou-oklt. XII. Szerk.: Almási Tibor. 86. p. (152. szám) –, és sorozatuk egészen 1334 végéig tart (v. ö.

mozzanatban ugyanúgy számol be Köcski Sándor végrendekezésének körülményeiről, mint az egy nappal korábbi keltezésű privilégium, de hallgat arról, hogy az eláruló hitves fivérei – köztük Nagymartoni Pál is – jelen lettek volna nagybeteg sógoruk végintézkedésénél, illetve más rendelkezést rögzít az özvegy birtokhagyatékával kapcsolatban is. Ez esetben Klára hitbére és jegyajándéka okán nem 100 márkát kap megváltásképpen Sándor fiától és örökösétől, hanem a haldokló férj teljes rendelkezési szabadsággal a Sopron megyei Egeréd birtokot juttatja neki, és arról sincsen szó, hogy az özvegy majdani lakhelyét, amely csak ideiglenesen kerül hozzá, szabadon megválaszthatja Sándor hátramaradó birtokai közül. Nem kétséges, hogy a végrendelet kapcsán utólagos manipuláció történt, s e második irat Klára javára és érdekében birtokszerzéshez teremtett visszamenőleg jogalapot.

Tartalmi értelemben annak feltevése, hogy a két irat információi esetleg egyszerre lehetnek igazak, és talán kiegészítő jellegű intézkedések írásba foglalásáról van bennük szó, elsősorban amiatt nem állja meg a helyét, mert ugyanazon kérdésnek, nevezetesen a hitbér és a jegyajándék iránti igénynek a rendezését eltérő módon rögzítik e privilégiumok, ráadásul anélkül, hogy a dolog kettőséget bármilyen formában is jeleznék. Mint-hogy pedig a második okirat méltóságnévsora lehetetlen összetételben adja meg a királyság vezető tisztségviselőit, nem kétséges, hogy a kettő közül ezt kell hamisnak minősítenünk. Mindebből pedig az következik, hogy nem lehet perdöntő adatként felhasználni azt a hamis oklevélből származó értesülést, amely szerint Nagymartoni Pál 1328. február 21-én már betöltötte volna a királyi országbírói tisztséget. Mindamellett nehéz elhárítani a gondolatot, hogy a koholt oklevél elkészítése –, amely alapvetően az országbíró megözvegyült leánytestvérének érdekeit szolgálta – a megürült magas hivatalt elfoglaló bátyja tudomásán kívül, tőle teljesen függetlenül történt. Ő szereplője volt a történéseknek, s pozíciója kifejezetten kedvezett ahhoz, hogy a féligazságok felhasználásával némileg átírt történések a valóság látszatát keltsék, s akár maga is közreműködhetett a kancellárián ezen irat kiadatásában. A kísérlet sikeréhez az elhunyt sógor fiát, Györgyöt kellett valamilyen úton-módon érdekeltté tenni vagy hallgatásra bírni, s ha vele el lehetett valahogyan fogadtatni a helyzetet, a Klára érdekét szolgáló birtokszerzés jogszerűségét nemigen kérdőjelezhetette meg senki. E kétségtelenül hipotetikus felvetéssel az is könnyen összefér, hogy Nagymartoni Pál pontosan tudhatta, hogy mikor nyerte el tisztségét, így az is megeshet, hogy a koholt irat ebben a tekintetben éppenséggel a valóságnak megfelelő információt tükröz, és 1328. február 20. körülre tényleg megtörtént országbírói méltóságba emelkedése. Bár e feltételezés bizonyíthatatlansága miatt pusztá gondolatkísérletnél többnek nem kezelhető, a rendelkezésre álló iratinformációk ellentmondásmentes elrendezése mégis erősen afelé mutat, hogy Nagymartoni Pál országbíroságának kezdetét az 1328. február 20. körüli napokra valószínűsítsük. Mert-hogy február 17-i oklevél mondja először elhunytak Köcski Sándort, február 20-i hite-

---

ENGEL: *Archontológia* I. 27. p.). Ugyancsak ellentmondás a méltóságnévsorban Logret fia János és János nyitrai püspök együttes szereplése február 21-én, mert egyetlen hasonló adat sem ismert abból eredően, hogy a nyitrai püspök március 9 és 18. között elhalálozott, Logret fia János macsói bán pedig csak március 28-tól kezdve szerepel királyi privilégium méltóságnévsorában. Megjegyzendő egyébként, hogy március 9-én egyugyanazon irat méltóságnévsorban szerepel utoljára Garai János az előző macsói bán és János nyitrai püspök, miként ez a méltóságnévsor tartalmazza először hitelesen Nagymartoni Pált is (v. ö. fentebb, a 11. számú jegyzetben).

les királyi iratban Nagymartoni Pálról szót ejtve nincs még neve mellett az országbírói tisztség, és a méltóságsor sem említ e minőségben senkit, február 25-én viszont megbízható következtetés szerint már Pál országbíró előtt jelennek meg az ezen ítélkezési napra beidézett pereskedők.

Arra a kérdésre, hogy miért éppen Nagymartoni Pálra esett a király választása, amikor az elhunyt Köcski Sándor országbíró megürült helyére utódot kellett állítania, a legkézenfekvőbb magyarázatot a kettejük közötti rokoni kapcsolat kínálja. Sándor megbecsült főembere, sikeres hadvezére volt a királynak, s az ő elismertsége nyilvánvalóan kedvező helyezkedési lehetőségeket kínált az udvarban rokonsága legtalpraesettebb tagjai számára. Meglehet, hogy Pál számára sógorának hivatali közege is közelről ismert volt, foroghatott benne, szolgálatokat is teljesíthetett ott, belülről ismerhette ezt a környezetet. Otthonosságot szerezhetett az udvar világában, s bőven alkalmak nyílhattak számára ahhoz, hogy személye ne maradjon ismeretlen az uralkodó előtt. Ráadásul származása, családjának előlete is tekintélyt adott számára. Egykor e befogadó család az általa kölcsönzött ranggal segítette az alacsonyabb társadalmi háttérből induló Köcski Sándor hivatali előmenetelét, utóbb azonban e családi kapcsolatot viszonyosan a maguk érdekei szerint nyilvánvalóan a Nagymartoniak is jól kamatoztathatták. De kik voltak ők, és mi tudható a családtörténeti előzményekről?

A Nagymartoni család nem magyar, hanem hispániai gyökerekből ered.¹⁷ Az országba kerülésük kezdetei a XII. század utolsó, illetve a XIII. század első évtizedeire vezetnek vissza. Imre király házasságkötésének előkészületei idején – feltehetően 1196-ban – Aragóniai Konstanciát, a magyar uralkodó királylány jegyesét fényes kíséret követte az országba. Ennek sorába tartozott egy kivételes szépségűnek mondott udvarhölgy, Tota, aki hamar megbecsültséget, előkelő helyet, nem mellesleg pedig rövidesen férjét is szerzett magának az udvarban. Mindennek köszönhetően Imre király, majd annak kisfia, III. László halálát – illetve az új király, II. András üldöztetése által 1205-ben menekülésre kényszerített Konstancia távozását – követően is az országban maradt, hiszen házassága Korlát fia Benedek erdélyi vajdával¹⁸ akkorra már végleg idekötötte őt. A házasságkötéssel összefüggésben fontos dokumentumokkal rendelkezünk, minthogy Imre király 1202. évi egyik adománylevelének tudósítása szerint Benedek erdélyi vajda megkapta tőle azt a Martonfalva birtokot, amelyet még apja, III. Béla király vásárolt meg a budai egyháztól.¹⁹ Ugyanezen évi másik – nagy valószínűséggel az előző irattal egyidőben kiállított – okleveléből viszont az is megtudható, hogy engedélye nyomán Benedek teljes rendelkezési szabadsággal odaadta hitbér és jegyajándék címén Martonfalvát, valamint vele együtt *Boioth* falut is hitvesének, Tota asszonynak, ő pedig [ti. Imre király] Konstancia királynénak a közbenjárására uralkodói mentesítést adott

¹⁷ Történetük első összefoglalását ld. PÓR ANTAL: *A Nagy-Martoniak*. Turul (7) 1889. 57–69. pp.; legújabban: ZSOLDOS ATTILA: *A Nagymartoniak: egy aragóniai család Magyarországon*. In: Királylányok messzi földről. Magyarország és Katalónia a középkorban. [Kiállítási katalógus.] Szerk. Sarobe, Ramon – Tóth Csaba. H. n. [Budapest], Magyar Nemzeti Múzeum, é. n. [2009.] 177–187. pp.

¹⁸ Benedek 1202 és 1206 között töltötte be az erdélyi vajdai méltóságot. V. ö. ZSOLDOS ATTILA: *Magyarország világi archontológiája 1000–1301*. Budapest, 2011. 37. p. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 11.) (a továbbiakban: ZSOLDOS: *Archontológia*).

¹⁹ 1212.: *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke / Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica*. I. (1001–1270). Szerk. Szentpétery Imre. Budapest, 1923. (a továbbiakban: Reg. Arp.) 197. szám.

Martonfalvára nézve Tota számára bizonyos adók megfizetése és szolgáltatások teljesítése alól.²⁰ Ezen iratok szempontunkból elsősorban a helyneveket illetően képviselnek most jelentőséget, ugyanis az elnyert Martonfalva nem más, mint a Sopron megyei Nagymarton, vagy németül Martinsdorf – mai nevén Ausztriában Mattersburg –, tehát a Nagymartoni családnak névadó települése. A neves familia kiinduló birtokszerzése eszerint Tota udvarhölgyhöz kötődik. De hasonlóképpen beszédes a második királyi iratban említett falu neve is, amely az Esztergom megyei Bajót településnek feleltetendő meg, s az szintén a Nagymartoniak korai birtoka volt, amely esetenként még Pál későbbi országbíró nevével összekapcsolódva is fel-felbukkan.²¹ A Bajótiak névmegjelölés alatt ebben az időszakban értelemszerűen a Nagymartoniak értendők.

Anélkül, hogy teret szánnánk a részletek taglalásának, említésre érdemes a család korai történetének krónikás megörökítése is. Mind a XIV. századi krónikaszerkesztményben,²² mind pedig – nem függetlenül az előzőtől – Kézai Simon *gestájában*²³ is nyoma van e messzi földről betelepülő család történetének. Az ismert okleveles értesülések fényében azonban pontatlanul megörökített adatokról van szó. A krónikaszerkesztmény – Ákos mester óbudai prépost lehetséges szerzőségével összefüggésbe hozott, az 1270-es évek elején készített részében – II. András király idejére teszi a család magyar földre keveredését, és egy testvérpár, Simon és Bertrand személyében nevezi meg a jövevényeket. E krónikás úgy tartja, hogy a fivérek II. András király második házassága kapcsán mint kísérettagok jöttek az országba. Kézai Simon viszont Imre király és Aragóniai Konstancia házasságához köti a beköltözést, ám ugyanúgy a testvérpár Simon és Bertrand bejövételéről beszél. Kézai ugyanakkor Tota úrhölgyet is ismeri, akit a nevezett fivérek lánytestvérenek, egyszersmind Konstancia királyné udvarhölgyének tart. Tota úrnőt illetően mindenestre alapján összhangot mutatnak ismeretei az oklevelekből szerezhető adatokkal. Egyező állítása a két krónikaszerzőnek, hogy *Martinsdorfi* illetőségűnek mondják a fivéreket, továbbá az is, hogy Simon és Bertrand családját hispán hazájukban üldöztetés érte, s ez indokolta onnan történt távozásukat. Ugyancsak mindketten elmondják, hogy hazájukban több várral rendelkezett a család, amelyek közül a legfontosabbnak *Boioth* ~ *Boiot* volt a neve, és amint Kézai Simon hozzáfűzi: ez okból hívták Magyarországon Bajótnak első szállásukat, amelyet a mai Nyergesújfalu közelébe lokalizált.²⁴ Megjegyzést érdemel végül, hogy mindketten leírják a család sast ábrázoló címerét, amelyről a krónikaszerkesztmény tudni véli, hogy Hispániában egyetlen nemzetiség sem vette a bátorságot, hogy rajtuk kívül sast hordjon a pajzsán. Kézai ezzel kap-

²⁰ Uo., mint előző, 198. szám.

²¹ 1322. május 4.: „... *magister Paulus filius comitis Simonis de Boioth* ...” MNL. DL 2101.; régi jelzete: MKA. NRA. 1534. 40.; kiadása: Anjou-kori Okmánytár / Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. Szerk. Nagy Imre, Tasnádi Nagy Gyula. I–VII. (1301–1359). (Magyar Történelmi Emlékek. Első osztály: Okmánytárak.) Budapest, 1878–1920. (a továbbiakban: AO.), II. 15. p. (13. szám); regesztája: Anjou-oklt. VI. Szerk. Kristó Gyula. 205–206. pp. (556. szám).

²² *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum. Edendo operi praefuit Emericus Szentpétery. I–II. Budapestini, 1937–1938.* (a továbbiakban: SRH.); I. 302–303. pp. [caput 52.] (Reprintje: Budapest, 1999.) (A szövegkiadást Domanovszky Sándor gondozta).

²³ Uo., mint előző, I. 190–91. pp. (Kézai Simon krónikájának szövegkiadását Domanovszky Sándor gondozta.)

²⁴ „*Quia vero generatio saepedicta in regno Hispaniae plura castra possidet, unum tamen ex illis existit capitale, quod Boiot nominatur, unde praefati comites et eorum praecessores primum descensum circa Nergedsceg Boiot vocaverunt.*” Uo., mint előző.

csolatban további értesülésekkel is rendelkezik. Szerinte miután a bitorló tuniszi szultán uralma alól ők szabadították fel nemzetségükkel Mallorca és Menorca szigetét, jutalomképpen Aragóniában jogot szereztek arra, hogy alakzat nélküli egyszínű vörös pajzsukat sast ábrázoló formájával cseréljék fel.²⁵ Összevetve a mondottakkal Nagymartoni Pál országbírónak pecsétjein látható címerét, arról elmondhatjuk, hogy valóban sast ábrázol, mégpedig – alján ívelt pajzsba foglalva – kissé emelt fejjel (heraldikailag) balra tekintő, szárnyait enyhén kiterjesztő, lábán álló sas alakja van benne. A pecsét felirata: S[igillum] COMITIS PAULI IUDICIS CURIE REGIS.²⁶

A fentebb idézett, itt-ott ellentmondásokat tükröző történeti adatok vizsgálata²⁷ nyomán leszögezhető, hogy először a család hölgytagja, Tota érkezett az országba még a 12. század végén az Imre király hitvesévé lett Aragóniai Konstancia királykisasszony kíséretében. Megbecsült tagja lett az udvarnak, ahol rangos férjet is talált magának, s annak révén, illetve az uralkodópár jóvoltából 1202-ben hozzájutott a család későbbi törzsbirtokaihoz, a Sopron megyei Nagymartonhoz, valamint az Esztergom megyei Bajóthoz. Előkelő rangját Tota asszony II. András idejében is megőrizte, s őt követve testvére, Simon – bizonyosan még 1220 előtt – szintén Magyarországra költözött. Homályba vész, hogy a jóval fiatalabb fivér, Bertrand egy időben jött-e vele vagy némileg később, rá vonatkozóan a tatárjárás idejétől rendelkezünk egészen az 1270-es évek közepéig adatokkal.²⁸ Simon kezdetben Béla ifjabb király környezetéhez tartozott, majd elsősorban diplomáciai szolgálatokat teljesített II. Andrásnak, illetve később a királyné emelkedett IV. Bélának. Királyi követként többször járt a pápai udvarban is. Tota az 1220-as években elhalálozott, s birtokai férfi rokonai kezére kerültek. Ők részvevői és túlélői voltak 1241-ben a gyászos végű muhi csatának. A tatárjárás pusztításáról beszámoló Rogerius híradása szerint a spanyol Simon ispánnak volt köszönhető az esztergomi vár sikeres megvédése a mongolok támadásával szemben.²⁹ Erről és egyéb érdemeiről IV. Béla király 1243-ban kiadott adománylevelében emlékezik meg.³⁰

A boldogulásukat tartósan Magyarországon kereső testvérpár tagjai közül fiú utódoknak csak Simon örvendhetett, akinek két fiáról, a már idézett kortárs krónikások által kortársukként említett újabb Simonról, valamint Mihályról rendelkezünk ismeretekkel. Rájuk vonatkozóan az 1270-es évek elejétől bő harminc éven keresztül fordulnak elő történeti adatok, jobbára birtokügyekben, s ezek főként Sopron megyére összpontosuló sorozatos birtokszerzéseikről vallanak. Az ő idejükben már mindkét régi birtok-

²⁵ „Generatio quoque eorundem in scuto aquilam ferre solet, quam alii milites, comites in Hispania deferre non praesumunt. Eapropter quidem, quod exercitum soldani de Tunisio, qui Maioricam és Minoricam insulas per naves intrando et classes occupaverat, caeteris militibus regis Aragoniae deficientibus, eorum generatio fertur expulisse. Unde regis et communitatis militiae decreto est statutum, quod prius signum, quod fuerat totum rubeum sine aliqua expressa figura, in aquilam mutarentur.” Uo., mint előző.

²⁶ A pecsét jól tanulmányozható képét ld. PÓR ANTAL – SCHÖNHERR GYULA: *Az Anjou-ház és örökösei*. In: A magyar nemzet története. Szerk. Szilágyi Sándor. III. Budapest, 1895. 83. p.

²⁷ Részleteit ld. Zsoldos Attilának a 17. számú jegyzetben idézett munkájában.

²⁸ Bár a többször ingatag alapokon álló forrásinformációk nyomán a történeti és genealógiai irodalom rendre Tota testvéreinek tekinti Simont és Bertrاندot, a biztos életrajzi adatokból kikövetkeztethető jelentős korszakeltérés mégis erős kétségeket ébreszt ennek valóságalapja felől, és inkább egy generációnyi eltérést sejtet a nevezettek között.

²⁹ ROGERIUS: *Carmen miserabile*, caput 40. In: SRH. II. p. 585.

³⁰ FEJÉR, GEORGIUS: CD. IV. 1. Buda, 1829., 272–274. pp.; magyar fordítása ifj. Horváth Jánostól: A tatárjárás emlékezete. Szerk. Katona Tamás. Budapest, 1981. 313–314. pp. (16. szám).

központjukban vár emelkedett, bár ezek közül az osztrák herceg területeire veszélyt jelentő nagymartoni erősség sorsa az 1291. évi magyar–osztrák békekötés rendelkezése értelmében a leromboltatás lett.³¹ Mint a Nyugat-Dunántúl birtokos társadalma oly sok tagjának, a Nagymartoniaknak az életét is hosszú időre a hatalmi érdekeit az oligarchák szintjén érvényesítő Héder nembeli Kőszegi család keserítette meg. A megmaradás és a túlélés az ő érdekszférájukban csak sok-sok lavírozás árán volt lehetséges, minthogy az előttük való kényszerű behódolással szemben a királyhűség nyílt vállalása egészen az 1310-es évek második feléig nem lehetett tényleges alternatíva.³² Az országos politikában ekkoriban nem jutott komolyabb szerep Simon fiainak, Simonnak és Mihálynak, mindössze előbbinek rövid ideig tartó Bars megyei ispánságáról szól adat.³³ E zűrzavaros időszakban Bajóton emelt várak is odalett, amelyet a Csákok romboltak le. Ők azután e tettükért arra kényszerültek, hogy Sopron megyei Kabold várukat kárptótlásképpen átengedjék a Nagymartoniaknak.³⁴

Az ekkoriban Bajótiaknak és Nagymartoniaknak egyaránt nevezett család következő nemzedéke előtt I. Károly király országegyesítő harcainak sikerei és uralkodói hatalmának fokozatos megszilárdulása teremtett új esélyeket. E harmadik generációnak mind Simon, mind pedig Mihály ágán voltak férfi tagjai; Simontól két fiú, a későbbi országbíró Pál, valamint Lőrinc eredt, és rajtuk kívül – mint esett már róla szó – lánytestvérükről, a Köcski Sándor hitvesévé lett Kláráról van tudomásunk. Mihálynak ugyanakkor öt fia és egy leánya született, ám ők valamennyien korán meghaltak. Utóbbiak közül csak a *Nyculként* emlegetett egyik fiú hagyott hátra utódot, a 14. század középső harmadában élt „Magyar” Miklóst.³⁵ Ez a kiterelvényesedésig nem jutó ág korántsem szerzett olyan tekintélyt és jelentőséget, mint amelyet a második Simontól eredő ivadékok elértek. Pál és Lőrinc neve a 14. század elejétől szerepel az oklevelekben; kezdetben leginkább Sopron megyei birtokaiikkal kapcsolatos ügyletekben.³⁶ Ahogyan a sorozatos katonai akcióknak eredményeként

³¹ A korszak viszonyainak történeti áttekintését ld. KRISTÓ GYULA: *Magyarország története 895–1301*. Budapest, 1998. 263–276. pp. (Osiris tankönyvek); LENKEY ZOLTÁN – ZSOLDOS ATTILA: *Szent István és III. András*. Budapest, 2003. 160–174. pp.

³² A 14. század elejének belpolitikai állapotaival kapcsolatban ld. BERTÉNYI IVÁN: *A tizennegyedik század története*. Budapest, 2000. 25–44. pp.; ENGEL PÁL – KRISTÓ GYULA – KUBINYI ANDRÁS: *Magyarország története 1301–1526*. Budapest, 2002. 27–41. pp. (Osiris tankönyvek), a vonatkozó rész Kristó Gyula munkája) (a továbbiakban: Mo. tört. 1301–1526); CSUKOVITS ENIKŐ: *Az Anjouk Magyarországon. I. rész: I. Károly és uralkodása (1301–1342)* Budapest, 2012. 70–85. pp. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések / Monumenta Hungariae Historica. Dissertationes). A hosszú belháborús időszak katonai történéseit részletező alapvető feldolgozások: ENGEL PÁL: *Az ország újraegyesítése. I. Károly király küzdelmei az oligarchák ellen (1310–1323)*. Századok 122. (1988) 89–146. pp.; KRISTÓ GYULA: *I. Károly király harcai a tartományurak ellen (1310–1323)*. Századok 137. (2003) 297–347. pp.

³³ ZSOLDOS: *Archontológia* 135. p.

³⁴ 1332. május 15.: MNL. DL. 2724.; régi jelzete: MKA. NRA. 1590. 6.; kiadása: FEJÉR, GEORGIUS: CD. VIII. 3. Buda, 1832. 601–604. pp. (274. szám).

³⁵ A Nagymartoniak családfáját ld. WERTNER, MORITZ: *Die Grafen von Mattersdorf-Forchtenstein (Nagymarton und Frakno)*. Wien, 1889., tábla: 86.; ENGEL PÁL: *Magyar középkori adattár. 1. Magyarország világi archontológiája. 2. Középkori magyar genealógia*. PC CD-ROM. Budapest, 2001. Fraknoi (Nagymartoni, Gróf) család (Arcanum Digitéka); valamint ld. még utóbbi alapján Zsoldos Attilának fentebb, a 17. számú jegyzetben idézett munkájában, 184. p.

³⁶ Ld. például 1312. január 25.: győri káptalan, DL 1795.; régi jelzete: MKA. NRA. 1588. 16.; kiadása: FEJÉR, GEORGIUS: CD. VIII. 1. Buda, 1832. 469–470. pp. (216. szám); regesztája: Anjou-okl. III. Szerk. Kristó Gyula. 107. p. (224. szám); 1312. április 22.: győri káptalan, DL 1498.; régi jelzete: MKA. NRA.

késégbevonhatatlanul érzékelhetővé vált I. Károly király elszántsága a tartományúri rendszer felszámolására, és az ország nyugati részében is mind többen hagytak fel az engedelmisséggel a térséget uraló Kőszegiek iránt, Nagymartoni Simon fiai, Pál és Lőrinc is vállalták a szakítás kockázatát, és királyi szolgálatba léptek. Feltehető, hogy e lépésüket sógoruk, Köcski Sándor pártváltásához igazították, s mindhármuk átállása az évtized középső harmadára datálható. E kronológiai kérdésben döntő jelentősége van I. Károly király Macsóba irányuló első szerbellenes hadjárata keltezésének. Egy Pál mestert jutalmazó 1319. évi királyi privilégium elbeszélése szerint ugyanis a szóban forgó katonai akcióval egyidőben Nagymartoni Pál megvédte Kőszegi Gergely fia András támadásával szemben Győr és Sopron királyi városokat, majd sikerrel mért csapást az András szövetségeseiként a nyugati határvidéket dúló osztrák bárók haderejére.³⁷ Az Uros szerb uralkodóval szembeni említett macsói hadjárat datálása körül azonban komoly bizonytalanság áll fenn; Engel Pál 1317 elejére tette, Kristó Gyula viszont 3 évvel korábban, tehát 1314-ben történt eseményeket látott az 1319. évi elbeszélésben.³⁸ Egy másik oklevél szerint Köcski Sándor részvevője volt a macsói hadi eseményeknek,³⁹ és róla az is tudható, hogy már 1316-ban a király táborához tartozott.⁴⁰ Ugyanakkor, ha a Nagymartoniak pártváltása függetlenül történt sógorukétól, és a macsói hadjárat datálásában Engel Pál 1317-re vonatkozó vélekedése lenne a helytálló, akkor Pál és Lőrinc átállásának *terminus ante quem*-jét 1317 kezdetéhez kellene kapcsolni, minthogy a macsói hadjárat bizonyosan az év elején, téli időszakban történt. Az 1317. évből egyébként már más oklevél is a király híveként tünteti fel Nagymartoni Pált.⁴¹ Bizonyos, hogy ezekben az években, amikor a király számára a legtöbb gondot a Kőszegiek hatalmának megtörése okozta, különösen értékesek voltak a térségben birtokos nemesek mindazon szolgálatai és áldozatvállalásai, amelyek előremozdították a királyság fegyveres újraegyesítésének ügyét. Ekkoriban aratta Köcski Sándor is a legfontosabb és legdicőségesebb katonai sikereit a Kőszegi-tartomány felszámolásában, s ezek megbecsülése a király részéről vélhetően jótékonyan segítette az udvarban sógorainak, Pálnak és Lőrincnek is a kedvező megítélését. Hogy az ő szolgálataik súlya önmagukban nem volt Sándor érde-

1588. 17.; kiadása FEJÉR, GEORGIUS: CD. VIII. 1. Buda, 1832. 472–473. pp. (218. szám); regesztája: Anjou-oklt. III. Szerk. Kristó Gyula. 128. p. (273. szám); v. ö. még ugyanezzel kapcsolatban 236. szám).

³⁷ 1319. június 18.: MNL. DL. 1969.; régi jelzete: MKA. NRA. 1588. 20.; kiadása: FEJÉR, GEORGIUS: CD. VIII. 2. Buda, 1832. 199–202. pp. (69. szám); regesztája: Anjou-oklt. V. Szerk. Kristó Gyula. 194. p. (493. szám).

³⁸ Ld. ENGEL PÁL: *Az ország újraegyesítése* i. m. 115. 123. jegyzet, ill. KRISTÓ GYULA: *I. Károly király harcái* i. m. 310–311. pp.

³⁹ 1323. június 20.: királyi átírt oklevél 1322. november 22-ről, Győri káptalan magán levéltára, Pápoci prépostság, Cth. I. 3. 14. (= MNL. DF 278 113.); kiadása: HO I. 123–125. pp. (92. szám); regesztája: Anjou-oklt. VII. Szerk. Blazovich László – Géczy Lajos. 138. p. (290. szám).

⁴⁰ Engel Pál feltételezése szerint Köcski Sándor 1316 során csatlakozhatott a király táborához; v. ö. ENGEL PÁL: *Az ország újraegyesítése* i. m. 121. p. Amennyiben viszont helytálló Kristó Gyula vélekedése, miszerint I. Károly első macsói hadjárata 1314 elejére esett, és Köcski Sándor annak volt a részvevője, így az ő, valamint a Nagymartoniak pártváltására is már igen korán, akár 1314 előtt sor kerülhetett.

⁴¹ (1317.) november 26.: MNL. DL. 62 140.; régi jelzete: Kisfaludy család lt.; kiadása: NAGY IMRE: *Sopron vármegye története. Oklevéltár. I–II.* Sopron, 1889–1891. (a továbbiakban: Sopron vm.); I. 79–80. pp. (67. szám); regesztája: Anjou-oklt. IV. Szerk. Kristó Gyula. 245–246. p. (645. szám). Évi keltezésével kapcsolatban ld. ENGEL PÁL: *Az ország újraegyesítése* i. m. 121. p. 147. jegyzet. Ebben az oklevélben Pottendorfi Rudolf Sopron megyei ispán királyi közbeavatkozást sürget annak érdekében, hogy az uralkodó híve, Nagymartoni Pál engedje vissza az ő kezére és rendelkezésébe az általa jogtalanul elbitorolt vámjövédelmet.

meivel összemérhető, arra a jutalmazó privilégiumok számában és az azokban elősorolt dicsőített hőstettekben mutakozó különbségek engednek következtetni. Ezzel együtt is Pált hamar elérte a király jutalmazó kegye, mert már 1318-ban győri ispánként tűnik fel,⁴² ugyanakkor az a körülmény is megjegyzést érdemel, hogy e tisztségviselése nem bizonyulhatott különösebben tartósnak, mert csak egyetlen adat vall róla.⁴³ 1323-ban minden tisztségnév nélkül – egyszerűen Mertensdorfi Pál formában – esik róla említés azoknak az országnagyoknak a sorában, akik 10 gyámpecsét alatt kiadott oklevelükben közösen szavatolták az I. Károly király és az osztrák hercegek között létrejött szövetség sértetlenségét.⁴⁴ Az irat kibocsátó 11 egyházi és világi főember sorában egyszerre szerepel I. Károly király három egymást váltó országbírája, Hermány nembéli Lampert, Köcski Sándor és Nagymartoni Pál. Utóbbinak más országos ügyekben ekkoriban nem forgott a neve, de udvarközeli helyzetét a királyi adománylevelek egymásutánja folyamatosan jelzi.⁴⁵ A családi szerzemények legnagyobb részben Sopron vármegyében voltak, s itt emelkedett két legfontosabb várunk, a Kőszegiek kezéből királyi adomány révén visszakapott Kabold, valamint a Pál és Lőrinc által emelt Fraknó.⁴⁶ Másik, Esztergom megyei ősi érdekeltégi területük, Bajót és környéke ugyancsak a kezükön maradt. Egy 1323. évi oklevél arról tartott fenn értesülést, hogy Bajóti Simon *comes* fia, Pál mester – tehát a későbbi országbíró – kirabolta Lábatlan falut, onnan 19 ökröt, tehenet s legelőre járó marhát, 60 juhot, kecskét és disznót elvétellett, továbbá egy ottani jobbágyot fiastól megveretett.⁴⁷

Fiútestvérének, Lőrincnek a sorsa számos tekintetben hasonlóan alakult Páléhoz. A királytól elnyert adományokban rendszerint egyszerre történik említés róluk, s feltehetően Lőrincre nézve is kedvezően hatott sógoruknak, Sándor országbírónak a királyi udvaron belüli megbecsültsége. Okleveles értesüléssel rendelkezünk arról, hogy 1325-ben mint udvari ifjú, *aulicus* – azaz a királyi udvarhoz tartozó – személynek számított.⁴⁸ Királyi tisztség betöltőjeként csak az azt követő években szerepel, hogy fivére 1328-ban királyi országbíró lett; 1331-ben pankotai várnagyként, 1332-ben pedig zaránd megyei

⁴² 1318. július 10.: MNL. DL 1925.; régi jelzete: MKA. NRA. 1988. 18.; kiadása: FEJÉR, GEORGIUS: CD. VIII. 2. Buda, 1832. 198–199. pp. (215. szám); regesztája: Anjou-oklt. V. Szerk. Kristó Gyula. 88. p. (205. szám).

⁴³ Ezen időszakban kétségtelenül nagyon hiányosak az archontológiai adatsorok, ezért semmilyen támpontunk nincs arra nézve, hogy Nagymartoni Pál milyen hosszan állt Győr megye élén. A következő győri ispánra, Hédervári Miklósról vonatkozó első adat csak 1324. március 15-ről ismert; v. ö. ENGEL: *Archontológia* I. 132. p.

⁴⁴ 1323. április 8.: Haus-, Hof- und Staatsarchiv. Wien (Bécs). Urkundenabteilung. Allgemeine Urkundenreihe. Rep. 1. 6. (= MNL. DF 257 970.); kiadása: FEJÉR, GEORGIUS: VIII. 7. Buda, 1842. 145–147. (120. szám); regesztája: Anjou-oklt. VII. Szerk. Blazovich László – Gécz Lajos. 59. p. (107. szám).

⁴⁵ Ezeket ld. tárgyak részletezése nélkül: Anjou-oklt. V. Szerk. Kristó Gyula. 1319.: 194. p. (493. szám); 1320.: p. 282. (733. szám), p. 324. (845. szám); 1323.: Anjou-oklt. VII. Szerk. Blazovich László – Gécz Lajos. 175. p. (372. szám), 218. p. (467., 469. számok).

⁴⁶ Fraknó várával kapcsolatban ld. Korai Magyar Történelmi Lexikon (9–14. század). Főszerk. Kristó Gyula, szerk. Engel Pál – Makk Ferenc. Budapest, 1994. 225. p. (a vonatkozó szócikk Engel Pál és Feld István munkája); német neve Forchtenstein; ma Ausztriában, Forchtenau mellett nyugatra Nagymarton (Mattersburg) közelében; a 14. század közepétől a Nagymartoniak Fraknói családnevet használtak.

⁴⁷ 1322. május 4.: MNL. DL 2101.; régi jelzete: MKA. NRA. 1534. 40.; kiadása: AO. II. 15. (13. szám); regesztája: Anjou-oklt. VI. Szerk. Kristó Gyula. 205–206. pp. (556. szám).

⁴⁸ 1325. július 6.: I. Károly királynak Nagymartoni Lőrinc érdekében kiadott, a győri káptalan átírásában fennmaradt oklevelét ld.: MNL. DL 2306.; régi jelzete: MKA. NRA. 2306; kiadása: Sopron vm. I. 106–107. pp. (88. szám); regesztája: Anjou-oklt. IX. Szerk. Gécz Lajos. 172. p. (302. szám) v. ö. ENGEL: *Archontológia* I. 473. p.

ispánként lehet találkozni vele.⁴⁹ Utóbbi megyésispánságát, noha neve melletti említéséről utoljára 1338-ból maradt fenn adat⁵⁰ – nagy valószínűséggel egészen haláláig viselte, amely 1340 körül következhetett be.⁵¹ A fennmaradt okleveles adatok alapján nyilvánvaló, hogy Lőrinc súlya és szerepe korántsem mérhető Páléhoz. A család története szempontjából azonban annak köszönhetően, hogy Pállal ellentétben ő utódokkal is rendelkezett, személyének mégis nagy a jelentősége. Pál ugyan két ízben is megnősült – mindkétszer osztrák illetőségű családokból szerezve mátkát magának (*Pottendorfi Erzsébet*, *Puchaim Erzsébet*) –, ám gyermekáldás egyik frigyét sem kísérte. A szintén osztrák eredetű családból hitvest (*Haschendorfi Margit*) elnyerő Lőrincnek viszont négy gyermeke is volt. Közülük a „Német” előnévvel illetett Miklós volt az, akinek az utódai jóvoltából Simon ágán a Nagymartoniak – ugyan egyre csökkenő jelentőséggel és fokozatosan apadó vagyoni súllyal – még egy évszázadig, a 15. század közepéig felszínen maradtak. Nagyjából ugyanekkorra tehető a történetének utolsó századában már Fraknóinak nevezett család másik, Mihálytól eredő ágának a kihalása is; ott előforduló utolsó férfi tagjával, Vilmostal kapcsolatban 1446-ban bekövetkezett halálát követően szűnnek meg az adatok.⁵²

Pál országbíró méltóságviselésének 21 éve alatt kétségkívül igen tekintélyes vagyont halmozott fel. Bár elmozdítása okának kifejezett megjelölésével adósak a történeti források, a találgatásokban régóta előkelő helyet foglal el a feladatellátásával járó vagyonszerzési lehetőségek mohó s kapzsi kihasználására visszavezethető – esetleg végül tényleg elsőprőnek bizonyuló – elégedetlenség felerősödése.⁵³ Az országbíróváltás ideje az 1349. június 18. és július 8. közötti napokra tehető.⁵⁴ Ezután már csak egyetlen olyan adattal rendelkezünk, amely élő személyként mutatja Nagymartoni Pált. Novemberben bírótársaként szerepelt abban a kényes perben, amely a veszprémvölgyi apácák és a

⁴⁹ ENGEL: *Archontológia* I. 239. p., ill. 388–389. pp.

⁵⁰ 1338. április 28.: I. Károly király oklevele a győri káptalan 1338. május 1-jei átírásában: lelőhelye: MNL. DL 3153.; régi jelzete: MKA. NRA. 1590. 20.; kiadása: FEJÉR, GEORGIUS: CD. VIII. 4. Buda, 1832. 350–351. pp. (171. szám); regesztája: Anjou-oklt. XXII. Szerk. Piti Ferenc. 128. p. (202. szám) és 132. p. (210. szám).

⁵¹ ZSOLDOS ATTILA: *A Nagymartoniak* i. m. 184. p.

⁵² 1446. szeptember 23.: MNL. DL 61 588.; régi jelzete: Kisfálud család lt. 487.; HO. I. 345–346. pp. (224. szám). Hunyadi János kormányzó oklevelében Kabold várát Vilmos fraknói gróf magvaszakadása folytán eladományozza. Ld. még a családra vonatkozó genealógiai táblákat a 35. számú jegyzetben idézett munkákban.

⁵³ Már 1889-ben Pór Antálnál jelentkezik ez a feltételezés PÓR ANTAL: *A Nagy-Martoniak* i. m. 66–68. pp. A kérdésben jóval óvatosabb véleményt formált a Pál mester bírói tevékenységének legteljesebb feldolgozását adó Bertényi Iván, bár ő sem zárja ki e magyarázat lehetőségét, kijelentvén: „*Lehetséges, hogy Pál mértéktelen és eszközökben nem túl válogatós birtokszerzései valóban közrejátszottak leváltásában, amennyiben a nemesség hangulatát ellene fordították ...*”; v. ö. BERTÉNYI IVÁN: *Az országbírói intézmény története a XIV. században*. Budapest, 1976. 104–105. pp. Mindenesetre az az I. Lajos király egyik, jóval későbbi oklevelében olvasható szófordulat (*quibuslibet querulantibus*), amelyet az elégedetlenség jelzéseként szokás értelmezni – tudniillik, hogy bizonyos panaszok nyomán került sor Szécsényi Tamás országbírói tisztségbe emelésére –, kétségkívül rossz és pontatlan értelmezése a szövegnek. A megfogalmazás valójában a tisztségbe állított új országbíróval szembeni azon általános elvárást önti szavakba, hogy királyi kinevezését a bármely panaszos számára nyújtandó megfelelő jogszolgáltatás igénye kísérte (*virum magnificum Thomam ... in iudicem curie nostre pro faciendo quibuslibet querulantibus congruo iudicio prefecissemus*); ld. 1365. december 25.: MNL. DL 100 079.; régi jelzete: Batthyány cs. lt. Acta antiqua. Lindva 2. 5. 5.; kiadatlan.

⁵⁴ ENGEL: *Archontológia* I. 7. p., ill. SEBŐK FERENC: *Okleveles adatok az 1349. évi országbíróváltás történetéhez*. In: Ünnepi kötet dr. Blazovich László egyetemi tanár 70. születésnapjára. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica. 75. Gondozta Balogh Elemér – Homoki-Nagy Mária. Szeged, 2013. 591–600. pp.

veszprémi káptalan között támadt Szárberény birtok felosztása kapcsán, és amely pereskedés kezdetekor Pál még országbíróként működött.⁵⁵ Mindebből pedig két következtetés feltétlenül adódik. Elmozdítása után Pálnak nem lett teljes kegyvesztettség a sorsa, hiszen méltóság nélkül is a legtekintélyesebb és legelőkelőbb bírák sorában szerepelt az udvarban. Viszont élő személyként ezen kívül többé nem találkozunk nevével, így alighanem utolsó szereplését követően nem sok idővel az élők sorából is eltávozott. Így pedig talán – az egyébként semmilyen adattal alá nem támasztható, mértéktelen harácsolásra vonatkozó gyanúval szemben – kellő megalapozottsága lehet egy olyan feltevésnek is, miszerint a tisztségváltás indoka esetleg Nagymartoni Pál betegségében, megöregedésében és elerőtlenedésében keresendő.⁵⁶

Visszatérve az országbíró birtokviszonyaira és vagyoni helyzetére, arra alapvetően három tényező volt jelentős befolyással, nevezetesen egyrészt a bírói hivatás gyakorlásának köszönhető jövedelmek, illetve szerzemények, más oldalról a tisztséghez kapcsolódó szolgálati birtokok, harmadrészt pedig a szolgálatteljesítéssel szerzett érdemekért járó királyi jutalmak és adományok. A bírói működés – az elismerő királyi kegy alkalmazásánál kinyilvánításától függetlenül is – önmagában rendkívül jövedelmező feladat volt, hiszen a magyarországi joggyakorlat alapján a bíró az általa kirótt bírságoknak, továbbá az ítéletekben elbízott javaknak a kétharmad részét a magáénak tudhatta. Persze, az ilyen birtokszerzemények jellemzően nem maradtak a kezén, de azoktól, akik végül kiváltásra való jogosultságukkal éltek, saját bevételként végeredményben így is rendes összegeket könyvelhetett el. A perbe torkolló ellentéteiket ítélet helyett egyezséggel lezáró felek a bíró engeszteléséről békebírsággal tartoztak gondoskodni, ami a jogszolgáltatónak szintén folyamatos jövedelmeket biztosított. Arról sem szabad megfeledkezni, hogy az 1320-as évek közepétől az országbírói tisztséghez *honor*, azaz szolgálati birtok is hozzákapcsolódott, nevezetesen a Trencsén megyében kialakított, váruadalmaink láncolatát egybefűző besztercei várispánság.⁵⁷ Az itt létrejött uralmi körzet igazgatása besztercei ispáni címmel⁵⁸ országbírósága 21 évében folyamatosan Nagymartoni Pál feladatkörébe tartozott, ami azt jelentette, hogy a térség váruadalmainak jövedelmei is tisztségének bevételeit gyarapították. Mindezeket egybevéve az országbírói méltóság két évtizedet meghaladó betöltése nyilvánvalóan kivételes vagyonosodási lehetőséget és gazdagságot teremtett Nagymartoni Pál számára. Számos okleveles adattal rendelkezünk Pál bírságszedőinek működéséről, arról, hogy pontosan vezetett írásos nyilvántartások, *registrumok* alapján dolgoztak. Ez alapján nem kétséges, hogy az országbírói intézmény működtetése kapcsán nagy figyelem irányult a jog szerinti járandóságok akkurátus behajtására. Hogy eközben sokszor túlkapásokra, visszaélésekre és önkényeskedésekre került sor, az abból nyilvánvaló, hogy I. Károly király – éppen az országbírói bírságszedők gyakorlatára

⁵⁵ 1349. november 4.: MNL. DL 3964.; régi jelzete: MKA. Acta Jesuitica. Jaurinum 4. 19.; kiadatlan; regesztája: Anjou-oklt. XXXIII. Szerk. Piti Ferenc. 407–409. pp. (833. szám).

⁵⁶ ZSOLDOS ATTILA: *A Nagymartoniak* i. m. 183. p. ilyen gyanúnak adott hangot Pál elmozdítása kapcsán, de Bertényi Iván szintén felveti ezt az eshetőséget is; v. ö. BERTÉNYI IVÁN: *Az országbírói intézmény* i. m. 105. p.

⁵⁷ Beszterce vár (szlovák: Bystrica, Povážsky hrad) a mai Vágváralja (szlovák: Povážské Podhradie) mellett, Vágbeszterce (szlovák: Povážská Bystrica) várostól északra a Vág folyó túloldalán.

⁵⁸ CSÁNKI DEZSŐ: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I–V. Budapest, 1890–1913. [a Trencsén megye feldolgozását adó IV. kötetet Csánki munkáját folytatva Fekete Nagy Antal készítette el; Budapest, 1941.] (Az 5 kötet reprintje: Budapest, 1985.); IV. 75. p., 83. p.

utalva – 1341-ben kénytelen volt az általános elégedetlenség miatt kötelező eljárásrendi előírásokat és korlátozó szabályokat bevezetni.⁵⁹ Elvi szinten a bírói bevételek elsődleges rendeltetése természetesen nem a haszonszerzés volt, hanem az intézmény fenntartási költségeinek biztosítása; a teljes személyzet eltartása és a hivatal működési költségeinek fedezése. A bírót segítő személyzetet alapvetően egy hozzá familiárisi szálon kötődő szolgálattevő személyi kör alkotta, amelynek boldogulásához, a magas presztízsű környezet elvárásainak megfelelő szintű életvitel folytatásához nélkülözhetetlen forrásként volt szükség az ítéletek révén elsajátítható „bírói részre”. Ezáltal közös lehetett az érdekeltség e járandóságok minél magasabb szintű realizálásában, amely bevételek valamely arányban nyilvánvalóan mindvégig az intézmény irányítójának személyes vagyonát is gyarapították. Az esetenként súlyos, szinte elviselhetetlennek érzett terhek viselőiben, a bírósági ügyletek kárvallottjaiban felébredő elégedetlenség elsődleges célpontját értelemszerűen mindig a jogszolgáltató intézmény vezetője, adott esetben Nagymartoni Pál országbíró testesítette meg.

A jutalmazó királyi kegyre visszavehető gyarapodás terén Pál országbíró esetében nem rendelkezünk a királyi adománylevelek olyan sorozatával, mint amilyen hivatali elődjével, az ötödannyi ideig működő Köcski Sándor országbíróval kapcsolatban rendelkezésünkre áll. Ennek magyarázata valószínűleg abban a különbségben rejlik, hogy míg Sándor *comes* az országegyesítő fegyveres küzdelmek egyik sikeres, vezető hadvezére volt, Nagymartoni Pál pályját ilyen természetű és hasonlóan nagy visszhangot kiváltó érdemek nem ékesítették. Hiányoznak ennek megfelelően azok a beszédes oklevél-narratívák is, amelyekből sok-sok elbeszélte egyedi információ lenne meg tudható Pál mester cselekedeteiről. Bírói hivatása mellett az államkormányzatban elsősorban diplomáciai természetű feladatellátásáról van tudomásunk, főként az 1340-es évekből a magyar-nápolyi kapcsolatok alakításával összefüggésben.⁶⁰ I. Károly király halálát követően, amikor Erzsébet anyakirályné élénkebb politikai szerepet játszott, számára jelentett elsődleges támaszt az országbíró. Pál tagja volt 1343 nyarán az Itáliát felkereső özvegy királyné kíséretének, amely utazás célja András magyar királyi herceg nápolyi megkoronázásának előmozdítása volt. Az ügyben IV. Kelemen pápa jóindulatának és támogatásának megnyerése érdekében Avignonba utazó két magyar követségben is szerepet kapott, majd András herceg meggyilkolását követően 1346-ban újra követként járt el a pápai kúriában. A jelek szerint az avignoni udvarban jó kapcsolatokkal rendelkezhetett.⁶¹ Bár a családi birtokvagyon gyarapodásának folyamata a vonatkozó privilégiumok hiányában pontosan nem követhető, a Nagymartoni család birtokállományának összetételét mégis igen jól megvilágítja egy 1346-ban kelt esztergomi káptalani oklevél.⁶²

⁵⁹ 1341. július 12.: MNL. DL 40 863.; régi jelzete: Múzeumi törzsanyag 1895. 45.; kiadása: FRANCISCUS DÖRY – GEORGIUS BÓNIS – VERA BÁCSKAI: *Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301–1457.* Budapest, 1976. 103–105. pp.; regesztája: Anjou-oklt. XXV. Szerk. Sebők Ferenc. 226–227. pp. (477. szám), illetve Nagymartoni Pál birságszedőivel kapcsolatban ld. még BERTÉNYI IVÁN: *Az országbírói intézmény* i. m. 99–100. pp.

⁶⁰ A politikai helyzet áttekintését ld. Mo. tört. 1301–1526. 64–68. pp.

⁶¹ Az országbírónak a pápai udvarral való kapcsolattartásban játszott szerepére ld. BERTÉNYI IVÁN: *Az országbírói intézmény* i. m. 101–102. pp.

⁶² 1346. július 6.: MNL. DL 3850.; régi jelzete: MKA. NRA. 1590. 28.; kiadása: Sopron vm. I. 186–189. pp. (149. szám); regesztája: Anjou-oklt. XXX. Szerk. Piti Ferenc. 302–303. pp. (503. szám).

A szóban forgó dokumentumból kiderül, hogy az esztergomi káptalan előtt megjelent egyik részről maga Pál országbíró és társaságában testvérének, Lőrincnek a fia: [„Német”] Miklós, a másik részről pedig apai rokonságából Mihály fia Nyklin fia [„Magyar”] Miklós, és egymás között birtokosztályt hajtottak végre. Az iratból kiderül, hogy ilyen eljárások őseik között már korábban is történtek, ám most a családi vagyont azok eredményétől nagyrészt függetlenül újraosztják. Az ügyletben az Aragóniából magyar földre költözött Simon két fiától, Simontól és Mihálytól származó ágak között ment végbe a vagyonfelosztás, tehát az idegenből jött Simonnak a testvérétől, Bertrandtól eredő rokonság nincs érintve benne, utóbbiakra utalás sem történik. Az intézkedések határozott különbséget tesznek azon birtokrészek között, amelyek régi családi szerzeményeknek voltak tekinthetők, és azok között, amelyeknek Pál országbíró I. Károly és I. Lajos királyoktól adományképpen jutott a birtokába. Míg az első csoport vonatkozásában – benne Nagymartonnal, Bajóttal, Kabold és Fraknó várákkal – fele-fele részben osztoztak Simon és Mihály ágai, addig a második birtokcsoportból a Mihály ágához tartozókat semmilyen részesedés nem illeti. Utóbbi vagyonállományt egyedül Pál országbíró szerezte érdemeivel, így azokat csak ő, és unokaöccse, Lőrinc fia Miklós és utódaik birtokolhatják. Minthogy az első csoportra vonatkozó birtokosztály Mihály utódaira nézve hangoztatottan bőséges és nagyvonalú volt – tudniillik olyan javakhoz is hozzájuttatta őket, amelyek visszaszerzése, kiépítése, megerősítése (pl. Kabold és Fraknó várak esetében) kizárólagosan Pál és testvére, Lőrinc, illetve utóbbi ivadékai erőfeszítésének és költségvállalásának volt köszönhető –, ezért a Mihály ágához tartozóknak nemcsak Pál szerzeményei iránt lett tilos igényt támasztaniuk, hanem ezt követően semmiféle birtokpért nem kezdeményezhettek a Simon ágához tartozó rokonsággal szemben. Az osztályt rögzítő oklevél mintegy 50 birtokról emlékezik meg név szerint, amelynek nagyjából a feléhez szerzett hozzájárulást a Mihálytól eredő rokonság. Két tucat olyan birtok neve fordul elő ugyanakkor az iratban, amelyek döntően Pál mester szerzeményei lehettek. Ezek Vas, Sopron, Pozsony, Somogy, Zala, Komárom és Szabolcs megyékben helyezkedtek el. A Nagymartoni család kezén lévő birtokállomány egészében ugyan tekintélyes vagyonnak tűnik, de semmiképpen nem rendkívülinek vagy kivételesnek a 14. század közepén. A királyi kegy mértéktelen örökadományokkal sem halmozta el a királyi országbírót; megbecsültsége lényegében jól beilleszkedik a más országnagyokat övező királyi elismerések sorába. Az irigyelhető gazdagság forrását Nagymartoni Pál esetében valószínűleg inkább a tisztség gyakorlásából eredő jövedelmek – bírságpénzek, bírói részként szerzett javak birtoklása vagy pénzen való kiváltása, szolgálati birtokok bevételei – képezték, mintsem az elnyert örökjogú adománybirtokok sokasága.

Nagymartoni Pál országbírói tevékenységének hatalmas oklevélhagyatéka maradt az utókorra. Ha számba vesszük az önmagában fenn nem maradt, de az ítéletlevelekből a perfolyam elkülöníthető fázásaihoz kapcsolódóan tartalmukban rekonstruálható köztes bírói intézkedéseket rögzítő iratokat is, akkor a dokumentumok száma meghaladja a háromezretet. Nemcsak tárgyuk, tartalmuk hallatlanul szerteágazó, de rendkívül gazdagon illusztrálják a királyi jelenléti bíróság működési rendjét, a perjogi gyakorlat alakulását, a bizonyítási eljárások különböző formáinak alkalmazási gyakorlatát, a hiteles helyekkel való együttműködés különféle eseteit és módzatait, nemkülönben pedig az országbírói oklevelek megszövegezésének, kiállításának szokásosan követett eljárását és megoldásait. Mindezen kérdések tekintetében az irathagyaték tüzetes elemzését elvégző számos részletfeldolgozás elkészítésére van még szükség annak érdekében, hogy a részletekben

is megbízható képet alkothassunk a korszak jogéletének állapotáról, az ítélkezési gyakorlat alakulására hatással levő felfogásbeli változásokról, konkrétan pedig a joggyakorlás mindazon elemeiről, amelyek éppen Nagymartoni Pál működésének lenyomataként értékelhetők a középkori országbírói intézmény további történetében.⁶³

A következőkben egyetlen jogeset példáján keresztül igyekszünk bemutatni Nagymartoni Pál bírói működésének gyakorlatát. Bár e per országbíróságának kezdeti szakaszára esik, összetettsége mégis alkalmas arra, hogy számos perjogi elemet illusztráljon, illetve fényt vessen Pál mesternek a per menetét meghatározó körültekintő intézkedéseire és eljárására. E forrásnak az alkalmazott perjogi gyakorlat hű tükrözésén túl komoly történettudományi jelentősége is van, minthogy a korán pusztulásnak indult és gyengén adatolt borsodi vár és korai igazgatási központ birtokállományára vonatkozóan őriz becses egyedi értesüléseket

1332. június 23-án Visegrádon kiadott bírói oklevelében⁶⁴ Pál *comes* királyi országbíró tudtára adja az egri egyház káptalanjának: *Chelen*⁶⁵ fia Sándor fia: János mester⁶⁶, valamint testvérei, *Aaz*-nak mondott Miklós és Jakab [1331.] augusztus 8-ra (*ad quindenas festi Beati Jacobi apostoli nunc preteritas*) perbe hívták színe elé *Edelen*-i⁶⁷ László fiait: Jánost és Sándort amiatt, hogy azok tiltakozásukkal megakadályozták az ő, királyi ember általi és a nevezett káptalan tanúskodása mellett történő beiktatásukat a királytól a borsodi várhoz⁶⁸ tartozó várföld címén adományba kért Borsod megyei *Borsod ~ Borsad* birtokba,⁶⁹ ám a pert akkor – országbírói memoriális oklevelének tanúsága szerint – perbeli határidő elsőbbsége miatt (*ratione prioritatis termini*) október 6-ra (*ad octavas Beati Michaelis archangeli proxime elapsas*) halasztotta. Az új időpontban a fi-

⁶³ Nagymartoni Pál országbírói működésének ma is jól felhasználható, az alapvonalakat illetően mind jogtörténeti, mind pedig diplomatikai oldalról megbízható összegző áttekintését nyújtja Bertényi Iván többször idézett monográfiájában; ld. BERTÉNYI IVÁN: *Az országbírói intézmény* i. m. 73–105. pp. Az okleveles forrásanyagának az Anjou-kori oklevéltár sorozat – könyvészeti adatait ld. fentebb a 3. számú jegyzetben – megjelent kötetei révén megteremtődött feltárhatóságával lehetővé, egyszersmind időszerűvé vált minél több részletkérdésnek a fennmaradt forrástömeg teljességén alapuló tisztázása. E tekintetben a lehetőségek kihasználásával jó példát mutat B. HALÁSZ ÉVA: „*Ratione prioritatis termini*”. *Egy középkori jogi kifejezésről*. In: Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica. 136. (2015) 81–93. pp.; továbbá TEISZLER ÉVA: *Az astatio falsi termini* 14. századi oklevelek alapján. In: Középkortörténeti tanulmányok 9. A IX. Medievisztikai PhD-konferencia (Szeged, 2015. június 17–19.) előadásai. Szerk. Szanka Brigitta – Szolnoki Zoltán – Juhász Péter. Szeged, 2017. 173–181. pp. Hasznosan erősítették volna viszont a könnyen idézhető okleveles jogesetek példái Vadász Viktor mondandóját amúgy értékes és színvonalas dolgozatában: ld. VADÁSZ VIKTOR: *A tanúbizonyítás rendszere a középkori magyar jogeljárársban. Forráselemzés*. In: Iustum Aequum Salutare. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem jogtudományi folyóirata. 7. (2011) 3. szám. 143–157. pp.

⁶⁴ Pál országbíró ezen okirata közvetlenül nem maradt fenn. Az intézkedését végrehajtó egri káptalan azonban teljes terjedelmében belefoglalta 1332. szeptember 20-án kelt jelentésébe a szövegét, s ezen átirásnak köszönhető az oklevél ismerte.

⁶⁵ Az irat tartalmi összefoglalása a mai névhasználattól idegen személynevek, továbbá a kéziratban előforduló vulgáriként kezelt helynevek esetében betűhív írásformát követ.

⁶⁶ Az Ákos nemzetség tagja, 1330-ban az asztalnokmester helyetteseként az ő gyors beavatkozása mentette meg a királyi család életét Zách Felicián merénylő kezétől, amely érdeme megalapozta személyének és családjának későbbi gyors emelkedését és vagyoni gyarapodását.

⁶⁷ Edelény ma város Borsod-Abaúj-Zemplén megyében.

⁶⁸ A megyének is nevet adó első térségi igazgatási központ, amely a tatárjárást követően gyorsan elveszítette jelentőségét. Az oklevél kiadásának idejére a vár már nem működött, akkoriban pusztán földsánca állt. A várhely ma Edelény külterületén, annak északi határában lelhető fel.

⁶⁹ Az egykori Borsod birtok és falu területe ma Edelény része.

vérei képviselőjét is ellátó Sándor fia: János mester *Edelen*-i László fiaitól ellentmondásuk okát tudakolta, egyszersmind bemutatva a birtokhatárokat rögzítő egri káptalani oklevelet is, kijelentette, hogy a szóban forgó birtokot a király érdemes szolgálataik jutalmául neki és testvéreinek adományozta. Erre a László fiai megbízásából eljáró *Cheze* fia: János azt állította, hogy *Borsod* birtok okiratok érvénye alapján László fiait illeti, amely írásos bizonyítékok bemutatására új, végső határnap kitűzését kérte. Az országbíró teljesítvén a kérést új időpontul [1331.] december 7-t (*octavas Beati Andree apostoli*) tűzte ki. A felek e napon színe előtt mindkét részről személyesen megjelentek, majd közösen kinyilvánították, hogy László fiai elfogadva a Sándor fiait jutalmazó királyi adomány törvényességét, illetve arra a körülményre tekintettel, hogy a birtokra vonatkozóan nem rendelkeznek felhasználható oklevéllel, visszavonják korábbi tiltásukat, és elismerik *Borsod* birtokot, valamint annak haszonvételeit és tartozékait Sándor fiai örökjogú tulajdonának. Érvénytelennek nyilvánították egyben valamennyi olyan okiratukat, amelyek esetleg a birtokra vonatkozólag mégis őrizetükben maradtak volna. Ugyanakkor viszont Sándor fiai *Borsod* birtokot szeretetből és a tartós békekesség érdekében – részint mert az *Edelen* közvetlen szomszédságában van, és belátható az ügylet előnyös volta, részint pedig mert rokoni szálak fűzik a feleket egymáshoz – birtokcsere formájában örökre átadják László fiainak a következők szerint. Legelőször is [1332.] március 11-én (*in octavis diei Cinerum nunc proxime preteritis*) a felek, illetve ügyvédjeik *Honwa*-i ~ *Homwa*-i⁷⁰ Pál fia: Pál vagy *Buda*-i⁷¹ Péter fia: János királyi emberek egyikének – akit Sándor fiainak kell a helyszínre kivinniük –, továbbá *Gereuen* ~ *Gerewen* fia: Lőrinc, illetve *Ponyth* ~ *Ponyk* fia: Jakab királyi emberek valamelyikének társaságában – akinek helyszínre vitelét László fiai vállalták –, rajtuk kívül pedig 4–4 értékbecslővel, nevezetesen Sándor fiai oldaláról *Batyz* fiával: Miklóssal, *Merhardus* fiával: Lőrincsel, *Torny*-i ~ *Thorny*-i⁷² Gál fiával: *Pethew*-vel és *Pasca* ~ *Pascha* fiával: Péterrel, László fiainak részéről *Cheby*-i ~ *Chybi*-i⁷³ Benedek fiával: *Bolar*-ral, *Numar*-i⁷⁴ *Bethleem*-mel, *Zepud* ~ *Zeepud* fiával: *Bekch*-cel és *Gurge* ~ *Gurke* fiával: Jakabbal együtt – vagy közülük azokkal, akiket ki tudnak a helyszínre vinni –, végezetül az országbíró emberének, Fekete (*Niger*) Jánosnak a jelenlétében és az egri káptalannak a tanúságtétele mellett felkeresik *Borsod* birtokot, és ott a régi határok mentén együttesen elvégzik a határjárást, majd a királyi mérték alkalmazásával a birtok becsűjét is, ezt követően pedig iktatni fogják a birtokot László fiainak örök tulajdonukként. Amennyiben pedig az eljárás során külső ellentmondó akadna, Sándor fiainak kötelezettsége velük szemben László fiait mentesíteni. Ezt követően 3 nappal, március 13-án (*3. die ipsarum octavarum*) valamennyi említett közreműködő kimegy László fiainak *Lubna*⁷⁵ birtokára, hasonlóképpen elvégzik annak határjárását és becsűjét, és ha egyenértékűnek találják *Borsod* birtokkal, akkor iktatni fogják Sándor fiai részére örök birtoklásra. Amennyiben nagyobb lenne az értéke, úgy az egyenértékű darabja fölötti rész megmarad László fiai-

⁷⁰ Hanva település az egykori Gömör megyében; ma Chanava település Szlovákiában.

⁷¹ Megbízhatóan nem azonosítható település.

⁷² Megbízhatóan nem azonosítható település.

⁷³ Cseb elenyészett középkori falu, ma puszta Edelénytől délre.

⁷⁴ Nyomár település az egykori Borsod vármegyében, ma község Edelénytől keletre.

⁷⁵ Lubna – más említések szerint Ludna – birtok a középkori Borsod vármegyében; ma Ludnapuszta Kondó falutól nyugatra Borsod-Abaúj-Zemplén megye sajoszentpéteri járásában.

nak tulajdonában. Ha viszont *Lubna* értéke kisebbnek bizonyulna *Borsad* birtokénál, úgy László fiainak az ugyanazon megyében fekvő *Rethy* ~ *Rety*⁷⁶ birtokból kell – ugyancsak az előbbieket szerint lefolytatott határjárást, becsüt és iktatást követően – kipótolniuk Sándor fiai számára a *Borsad*-dal való egyenértékhez hiányzó részt. Akkor pedig, ha *Lubna* és *Rety* birtokokkal együttesen sem lenne kiegyenlíthető *Borsad* értéke, úgy a fennmaradó hiányt László fiainak április 1-jén (*in octavis medii Quadragesime*) esedékes fizetéssel kell megadniuk, amit az országbíró ítélőszéke előtt részint dénárokból, részint javak becsértéke szerint kell teljesíteniük Sándor fiai javára. László fiai azt is vállalják, hogy minden ellentmondás nélkül fogják kivitelezni Sándor fiainak birtokba iktatását, ellenkező esetben bárhol, bármikor és bármely bíró előtt nekik kell jótállniuk az új tulajdonosok háborítatlan birtoklásáért. László fiai arra nézve is kötelezik magukat, hogy ha vállalásaik mégis beváltatlanul maradnának, akkor *Borsad* birtok azonnal és örökre visszazáll Sándor fiainak kezére, azt királyi ember a káptalan tanúskodásával iktatja is részükre, míg *Lubna* és *Rethy* megmaradnak előző birtokosaik kezén. Az ismertett cseereügylettel kapcsolatos teendők végrehajtásához országbírói parancslevélben kért tanút a káptalantól, a feleknek pedig – vállalásuk szerint – április 1-jére (*ad ... ocavas medii Quadragesime*) kellett színe elé visszajönniük a történekről számot adó írásos káptalani jelentéssel. A felek ennek mindkét részről személyesen eléget téve bemutatták az egrí káptalan levelét, amelyből kitűnt, hogy *Borsad* birtok több szomszédjának az iktatással szemben emelt tiltása miatt nem sikerült az ügyletet lezárni; *Lubna* és *Rethy* birtokra a közreműködők ki sem jutottak, a tiltakozókat pedig – erre vonatkozó előzetes utasítás hiányában – nem tudták megidézni a bíróság elé. Az ellentétes álláspontok ismeretében az országbíró a peres ellenfelek egyező akaratával június 14-re (*ad octavas Penthecoste*) halasztja a pert, azzal, hogy ha a felek addig meg tudnak békélni egymással a vitás hovatartozású birtokrészekkel kapcsolatban, akkor ismertessék majd színe előtt megegyezésüket, illetve a békeváltság tekintetében is nyújtsanak számára kárpótlást, ellenkező esetben László fiainak be kell mutatniuk mindazon okirataikat, amelyek hatálya alapján a tulajdonukba tartozó nevezett földek megilletik őket, továbbá fennmaradó örökségi jogúnak mondott egyéb birtokaikkal kapcsolatban is adjanak színe előtt a kitűzött időpontban végső választ arra nézve – minden további, királyi vagy királynéi levélre, hadjáratra vagy bármilyen más ürügyre hivatkozó halasztás lehetősége nélkül –, hogy ezek milyen határokkal kapcsolódnak a vitatott földdarabokhoz. László fiai elfogadták, hogy ha valamely vonatkozó irataik bemutatását akkor elmulasztanák, azok bármikori későbbi bemutatásukkor érvényüket veszített iratoknak tekintendők. A felek ismételt személyes megjelenésekor László fiai azt állították *Edelen* birtokról, hogy az örökségi jogon illeti őket, *Olan*⁷⁷ birtokra nézve bemutatták egyrészt Istvánnak, Magyarország ifjabb királyának, erdélyi hercegnek, a kunok urának privilégiumát, másrészt [III.] András királynak (*Hungarie*), István király ezen okiratát megerősítő privilégiumát, *Saap* ~ *Saaph*⁷⁸ birtokra nézve részint egy [IV.] László királytól (*Hungarie*), részint egy az egrí káptalantól, részint pedig egy – eme 2 megelőző okmány

⁷⁶ Közelebbről nem lokalizálható középkori birtok a középkori Borsod vármegyében, feltehetően annak északi részében.

⁷⁷ Olán elenyészett középkori birtok Borsod vármegyében, amely a mai Edelény közelébe lokalizálható.

⁷⁸ Sáp elenyészett középkori birtok Borsod vármegyében, amelynek emlékét Sáppuszta neve őrzi az Edelény-nyel szomszédos mai Finke falu határában.

mege erősítését adó – [I.] Károly királytól származó privilégiumot, *Chazthua* ~ *Chaztha* ~ *Chaztva* ~ *Chazta*⁷⁹ birtokra nézve pedig 2 privilégiumot az egri káptalantól. István ifjabb király – bemutatott iratának tanúsága szerint – az örökös nélkül elhalt birtokos kezén volt Borsod megyei *Olan* birtokot régi határai között eladományozta Sándor *comes*nek – László fiai nagypjának – érdemes szolgálatai jutalmául, utóbb pedig [III.] András király mege erősítette ezt az adományt. *Saap* birtokot – mint a *Borsud*-i várhoz tartozó egykori várföldet – *Thekus* fia: István *comes*, aki állítása szerint [IV.] László király adománya folytán lett e föld birtokosa, ezen László király engedelméből örökre odaadta szolgálataikért *serviens*-einek, *Chumza* fiainak: Dénesnek és Tamásnak. Ezt követően azonban *Saap*-i *Rauaz*-nak mondott Tamás *comes* és fia, Mihály az egri káptalan színe előtt az ő Borsod megyei *Saap* birtokukat – amely egyrészt *Edelen*-i Sándor fia: László, másrészt pedig Illés (*Elyas*) fia: István és *Chyenche*-nek mondott István birtokai között fekszik, és szerzeményi jogon szállott rájuk –, haszonvételeivel és tartozékaival együtt, ideértve a rajta emelt Boldogságos Mária Magdolna tiszteletű köteplomot is, régi határai között eladták Sándor fia: László mesternek – a szóban forgó Sándor és János apjának – a tőle átvett 60 márka színezüstért örök jogú birtoklásra. Később [I.] Károly király eme László mesterről kérésére mind *Thekus* fia: Istvánnak Dénes és Tamás javára eszközölt említett adományát, mind pedig az ezen utóbbi Tamáshoz fűződő szóban forgó birtokeladást mege erősítvén, *Saap* birtokot, illetve annak haszonvételeit és tartozékait nemcsak a mondott adásvétel, illetve megállapodás jogcímével, hanem a mege erősítés érvényéből királyi adomány címén is örökjogon Tamás tulajdonába juttatta. Azután az egri káptalan előtt *Chazthua*-i *Pousa* fia: Márk és az ugyanoda való *Bekes* fia: Loránd *Chaztha* földjük délről eső, *Veche*-nek mondott *Desew* és Miklós földjeinek szomszédságában elhelyezkedő fele részét haszonvételeivel és tartozékaival együtt, a másik birtokfélről az egri káptalani privilégiumban lefektetett határokkal elválasztva 40 márkáért örökre eladták az említett *Desew* és Miklós jóváhagyása mellett *Edelen*-i Sándor fiának: Lászlónak. Továbbá, *Chazthua*-i Loránd fiai: János és *Iwan*, minthogy őket azon bírságok terhétől, amelyek *Chaztha* birtok ügyében *Zammunustura*-i⁸⁰ István fiaival: János mester egri al-olvasókanonokkal, Miklóssal, Lőrincsel és Egyeddel szemben elviselhetetlenül rájuk neheztedtek, *Edelen*-i László fiai: Sándor és János a maguk eljárásával és költségén mentesítették, más lehetőséget nem látván a László fiai által viselt költségek megadására, apjuk, Loránd testvérének, Márknak a *Chaztha* földön fekvő, *Edelen* falu felől eső teljes részirtokát, amely Márk halálát követően a kezükre hármlott, haszonvételeivel és tartozékaival együtt, a Márk által birtokolt régi határok között odaadták László fiainak örökjogú birtoklásra. Miután László fiainak nem volt az ügyben bemutatható további okiratuk, Sándor fiai pedig semmilyen tekintetben nem kívántak az iratokban foglaltaknak ellentmondani, az országbíró úgy rendelkezik, hogy a feleknek szeptember 15-én (*in octavis festi Nativitatis Beate virginis*) az eredeti mege egyezésükben meghatározott módon, ugyanazokkal a közreműködőkkel, akik a március 11-i eljárás kijelölt szereplői voltak – azon egyetlen különbséggel, hogy a Sándor fiai oldalán el-

⁷⁹ Császtza, ill. Császtva elenyészett középkori birtok Borsod vármegyében, amelynek emlékét a mai Edelenytől északnyugatra elhelyezkedő Császtza pusztanévé őrzi.

⁸⁰ Zámmonostora egykor apátsággal rendelkező elenyészett középkori település a hajdani Szabolcs vármegyében, a Hortobágy nyugati szélén, a mai Heves megyei Nagyvíván község közelében.

járó becsüsök sora ezúttal ötödikként Loránd egykori nádor fiával: *Leustachius*-szal is bővül — megint ki kell menniük először *Borsad* birtokra, ott az előző alkalommal László fiai által megmutatott határok alapul vételével el kell végezniük a határjárást, s az értékbecslőknek a birtokot abban a nagyságban, amekkorában azt az első határjárás idején Sándor fiai részére szabályos körülmények között ellentmondás nélkül iktatták, a királyi mérték alkalmazásával fel kell becsülniük, majd ezt követően Sándor fiai kötelesek *Borsad* birtokot haszonvételeivel és tartozékaival együtt iktatni László fiai részére, továbbá nekik kell minden esetleges mostani külső tiltakozóval szemben jótállniuk László fiainak háborítatlan birtoklásáért. Szeptember 17-én (3. die ... octavarum festi Nativitatis Beate virginis) azután valamennyiüknek fel kell keresniük László fiainak *Lubna* birtokát, s ott a régi határok mentén végrehajtott határjárást követően a királyi mértéket alkalmazva hasonlóképpen elvégzendő a birtok becsüje. *Borsad* és *Lubna* birtokok értékének összevetése kapcsán az eljárás megegyezik az eredeti megállapodásban foglaltakkal, ezúttal szeptember 29-ben (22. die ... festi Nativitatis Beate virginis) rögzítve azt a napot, amikor László fiainak netán még fizetéssel is ki kell pótolniuk a *Borsad* értéknek, illetve a *Lubna* és *Rethy* birtokok együttes értékének szembeállításakor mutatkozó esetleges hiányt. Mindezek megtörténtével László fiai kötelesek a csereképpen Sándor fiai kezére kerülő birtok(ok) iktatását elvégezni utóbbiak részére, s ők is szavatosságot vállalnak Sándor fiai zavartalan birtoklásáért. A felek elfogadják, hogy a megállapodásban foglalt végrehajtásának bárminemű elmaradása esetén *Borsad* viszszerül Sándor fiainak örök birtoklásába, amely birtok iktatását a kijelölt királyi emberek s az országbíró embere az egri káptalan tanúskodása mellett elvégzik részükre, miképpen *Lubna* és *Rety* birtokok is megmaradnak eredeti tulajdonosaik birtokában. Az utóbbi 2 birtokkal kapcsolatos eljárást követő 3. napon, szeptember 19-én (3. die reambulationis ... possessionum Lubna et Rety) az ügylet minden szereplőjének azokat a vitás birtokrészeket kell felkeresniük, amelyeket *Borsad* birtok első határjárása idején Sándor fia: János mester a birtokhoz tartozónak mondott, s így visszafoglalni igyekezett, ám László fiai tiltották őt ettől arra hivatkozva, hogy e részek valójában a maguk *Edelen*, *Saaph*, *Chazta* és *Olan* birtokaihoz tartoznak, a helyszínen most olyan határkijelölést kell eszközölni, hogy a szóban forgó vitás földekből László fiai által *Edelen*-hez, továbbá *Saaph*-hoz, *Chazta*-hoz és *Olan*-hoz tartozónak nyilvánított részeket jelöljék ki, s ezen határok szerint járják meg, majd ezt követően az eljárásban korábban szerepelt birtokokon követett formában végezzék el e részek becsüjét, hogy a későbbiekben ennek eredményéből kiindulva hozhasson rájuk vonatkozólag bírói döntést olyan eltökéltséggel, miszerint ha Sándor fiai a vitatott földdarabokat vagy egy részüket illetően képesek lesznek bizonyítani azok *Borsad* birtokhoz tartozását, László fiaitól megszerezhessek törvényesen azokat, ellenfeleik pedig ez esetben legyenek kötelesek vagy a szóban forgó földrészeket Sándor fiai részére iktatni, vagy azokkal egyező nagyságban és értékben más birtokaikból számukra megfelelő kárpótlást nyújtani, végső soron pedig — amennyiben nem tudnak birtokban a szükséges mértékig ellentételezést adni — a fentebbiekben foglalt eljárások szerint fizetéssel egyenlítsék ki tartozásukat. Minthogy Sándor fiai a részletezett privilégiumok bemutatásakor azzal kapcsolatban is panaszt tettek, hogy miután március 11-én *Borsad* birtokot bárki ellentmondása nélkül iktatták részükre, László fiai erőszakkal elfoglalták azt, majd tavasszal gabonát is vetettek bele, László fiai azonban tagadták a foglalást, illetve hogy ők vagy jobbágyaik csakugyan gabonát

vetettek volna ott, ezért a királyi és országbírói embereknek e kérdést tisztázó vizsgálódást is kell a helyszínen a káptalan tanúságtétele mellett folytatniuk. Mindezen teendők végrehajtásához tanú állítását kéri a káptalantól, egyszersmind szeptember 29-re (*ad 22. diem festi Nativitatis virginis*) a történekről beszámoló írásos jelentést vár. Kelt Visegrádon, a Pünkösöd fentebb mondott nyolcadát követő 10. napon, az Úr 1332. évében.

Pál országbíró kiadatlan oklevelének olvasata az egri káptalan jelentő levelében átírva:

Magnifico viro et honesto domino eorum plurimum reverendo comiti Paulo iudici curie domini regis capitulum ecclesie Agriensis sincerum salutis affectum. Cum promptitudine reverendi litteras vestre magnitudinis recepimus hunc tenorem continentes:

Discretis viris, amicis suis capitulum ecclesie Agriensis comes Paulus iudex curie domini regis, debite amicitie et honoris incrementum. Vestre discretionis amicitie presentium serie cupimus declarare, quod cum magister Johannes filius Alexandri filii Chelen, Nicolaus et Jacobus dicti Aaz fratres eiusdem Johannem et Alexandrum filios Ladizlai de Edelen, quia hominem domini regis et vestrum testimonium a statione cuiusdam possessionis Borsod vocate in comitatu Borsodiensi existentis nomine possessionis castri Borsodiensis a regie benignitate petite ipsis facienda prohibuerant, ideo ad quindenas festi beati Jacobi apostoli nunc preteritas legitima citatione facta contra se in causam attraxissent, et ipsa causa ratione prioritatis termini ad octavas beati Michaelis archangeli proxime elapsas iuxta continentiam litterarum nostrarum memorialium prorogata extitisset. Ipsis octavis advenientibus eodem magistro Johanne filio Alexandri suo personaliter et dictorum fratrum suorum nomine procuratorie ab eisdem filii Ladizlai de Edelen de premissis contradictorie prohibitionis in statione dicto possessionis habite rationem assignare postulante, ipsamque possessionem Borsod sibi et dictis fratribus suis pro meritoriis et fidelibus puris servitiis suis demonstratione litterarumstrarum ipsam possessionariam reambulationem exprimentium per regiam excellentiam collatam extitisse declarante, cum Johannes filius Cheze legitimus procurator dictorum filiorum Ladizlai eandem possessionem Borsod ipsis filiis Ladizlai efficacissimorum instrumentorum robore attinere allegasset, et ad exhibitionem eorundem instrumentorum terminum ulteriorem assignari postulasset, nos quoque ipso Johanne filio Cheze petente, pro exhibendis ipsis instrumentis octavas Beati Andree apostoli assignassemus. Ipso octavis occurrentibus, prenominate magistro Johanne filio Alexandri, Nicolao et Jacobo fratribus suis personaliter ab una parte, et prefatis Johanne ac Alexandro filiis Ladizlai similiter propriis eorum in personis parte ab altera coram nobis constitutis, propositum extiterat per eosdem communiter et relatam ministerio vive vocis, ut quia ipsi filii Ladizlai memoratam possessionem Borsod ex collatione regia ad ipsos filios Alexandri omni equitatis tramite pertinere et se super eadem non aliqua instrumenta habere ex certa scientia agnovissent, ideo premissis eorum prohibitioni in facto dicte possessionis habita, omnino renunciando pretactam possessionem Borsod ipsis filiis Alexandri iuxta regalem collationem pure et simpliciter cum omnibus suis utilitatibus et pertinentiis universis perpetuo possidendam resignassent, et universa instrumenta, si qua in facto dicte possessionis quovismodo in fraudem dictorum filiorum Alexandri et suorum successorum reservassent, vana, cassa, frivola commisissent viribusque caritura, sed facta ipsa possessionaria resignatione prenominate filii Alexandri ob sincere dilectionis unionem et perpetuo pacis pulchritudine, eandem possessionem Borsod modo pretacto

per ipsos filios Ladizlai ipsis resignatam et ex regali collatione iure et legitime ipsos pertinentem, tum pro eo, quia in vicinitate dicte possessionis Edelen adiaceret, et propter contiguam vicinitatem suam, eisdem nimium utilis haberetur, tum nomine nexus proximitatis, qua invicem forent annexi, tali modo in concambium perpetuum tradidissent, ut primo annotate ambe partes vel partium procuratores in octavis diei Cinerum nunc proxime preteritis unacum Paulo filio Pauli de Honwa vel Johanne filio Petri de Buda, quorum unum iidem filii Alexandri, item Laurentio filio Gereuen vel Jacobo filio Panyth, quorum similiter unum prefati filii Ladizlai aliis absentibus pro hominibus domini regis adducere assumpserant ac aliis estimatoribus, Nicolao scilicet filio Batyz, Laurentio filio Merhardy, Pethew filio Galli de Torny et Petro filio Pasca pro parte filiorum Alexandri predictorum, item Bolar filio Benedicti de Cheby, Bethleem de Numar, Bekch filio Zepud et Jacobo filio Gurge pro parte dictorum filiorum Ladizlai benivole adducere assumptis vel cum illis, quos ex ipsis estimatoribus adducere possent, necnon Johanne Nigro homine nostro et vestro testimonio ad faciem ipsius possessionis Borsod accederent, et eandem deum et iusticiam pre oculis observando per veteres et antiquas metas diligenti inquisitione et investigatione prehabita reambulant, et considerata sua qualitate, quantitate, utilitate et valore regali mensura mensurando iidem estimatores simul cum domini regis et nostro hominibus prenotatis, presente vestro testimonio estimarent ipsique filii Alexandri cum omnibus suis utilitatibus memoratis filiis Ladizlai, habita ipsa reambulatione et estimatione statuere tenerentur perpetuo possidendam ab omnibus extraneis prohibitoribus dicte possessionis Borsod, si qui tempore ipsius statutionis contradictores apparerent, easdem filios Ladizlai laboribus eorum propriis et expensis expedire et liberare assumpmendo, et demum tertio die ipsarum octavarum eedem partes simul cum eisdem domini regis et vestro hominibus ac estimatoribus supradictis, coram vestro testimonio ad faciem cuiusdam possessionis ipsorum filiorum Ladizlai Lubna nuncupate accederent et eandem iuxta consuetudinarium modum regni per limites et terminos antiquos reambulant, et pretacto modo iidem estimatores unacum predictis domini regis et nostro hominibus presente vestro testimonio, eque cum pretacta mensura mensurando estimarent, et si in valore estimationis ipsius possessionis Borsad se per se extenderet, et non ultra, extunc ipsi filii Ladizlai eandem possessionem Lubna prememoratis filiis Alexandri iure perpetuo statuerent irrevocabiliter possidendam. Si vero maioris valoris fieret, residuum et superfluum eiusdem possessionis ipsis filiis Ladizlai remanetur. Si autem minoris valoris fieret, tunc defectum estimationis ipsius possessionis Borsad in additamentum prefate possessionis Lubna de alia eorum possessione Rethy nominata in eodem comitatu existenti pretactam consuetudinem regni sine diminutione et augmento in reambulatione, estimatione et statutione dicte possessionis obseruando ipsi filii Ladizlai memoratis filiis Alexandri perpetua et irrevocabili stabilitate adimplerent. Et si prefate due possessiones Lubna et Rety earum estimatione prelibate possessionis Borsad non possent adequari, tunc defectum ipsius estimationis pecuniaria solutione in octavis medii Quadragesime proxime tunc subsequentibus partim in denariis et partim in estimatione condigna ipsi filiis Alexandri iidem filii Ladizlai supplerent coram nobis. Assumpserant insuper ipsi filii Ladizlai, ut ipsas possessionarias statutiones perpetuas absque contradictione quorumlibet legitima prohibitione sibi obviare volentium ipsis filiis Alexandri facerent,

et eosdem ab omnibus impetitoribus semper et ubique in quorumlibet iudicum presentia super possessione vel possessionibus ipsis statuere assumptis laboribus eorum propriis et expensis expedire et liberare tenerentur. Tali vinculo interposito, ut si ipsas possessionarias statutiones pretacto modo iidem filii Ladizlai facere et eosdem filios Alexandri expedire, ut assumpserant, non possent vel non curarent, extunc eadem possessio Borsad mox in dominium eorundem filiorum Alexandri devolveretur perpetuo possidendam, ac eandem iidem domini regis et noster homines iuxta veteram metarum suarum cursus ipsis filiis Alexandri et eorum successoribus statuerent perpetuo et irrevocabiliter possidendam, prelibatis possessionibus Lubna et Rethy ad suos priores possessores remanentibus, ad que omnia et singula premissorum utreque partes se coram nobis spontanea obligarant voluntate. Et quia ad premissa exsequenda testimonium vestrum existebat necessarium, ideo cum vestro discretioni litteratorie scribendo vestram amicitiam postulassemus, ut hominem vestrum pro testimonio fidedignum transmitteretis, in cuius presentia prefati domini regis et noster homines ac estimatoris prenominati omnia premissa modo superius annotato sine diminutione et augmento exequerentur iuris ordine observante. Et post hec seriem omnium premissorum cum cursibus metarum in vestris litteris ad predictas octavas medii Quadragesime nostre iudicarie deliberatione rescriberetis, ut partes assumpserant coram nobis. Ipsis octavis medie Quadragesime advenientibus prenotati filii Alexandri filii Chelen personaliter et prefati filii Ladizlai similiter propriis eorum in personis ad nostram accedentes presentiam litteras vestras nobis presentarunt, in quarum tenoribus vidimus contineri, quod prefati Paulus filius Pauli et magister Jacobus filius Panyth, homines domini regis et ac Johannes Niger homo noster presentibus magistro Stephano dicto de Mooch concanonico vestro et Nicolao sacerdote de choro vestro, testimoniis vestris cum eisdem partibus et estimatoribus prenominatis in dictis octavis diei Cynerum accessissent primo ad faciem eiusdem possessionis Borsad, et eandem sub quibusdam metis et limitationibus per sepedictos filios Ladizlai de Edelen demonstratis et ostensis reambulassent, et facta ipsa reambulatione eandem possessionem Borsad nullo contradictore apparente sub eisdem metis dicto magistro Johanni ac Nicolao et Jacobo fratribus suis statuissent perpetuo possidendam. Quiquidem tamen magister Johannes filius Alexandri suo et nomine dictorum fratrum suorum super ipsis metis per dictos filios Ladizlai per premissum modum ostensis contentari noluisse nec etiam ipsas metas ipsius possessionis Borsad fore affirmasset. Et cum postmodum ipsi et dicte partes simul cum eisdem estimatoribus per limitationes et cursus signorum intra quos idem magister Johannes terram ipsius possessionis Borsad ultra ampliari et extendi asseruisset, processissent, et ipsam possessionem Borsad et ac terram eiusdem cursibus metarum dicte possessionis Edelen, Saaph et Chazthua vocatarum iuxta ostensionem prelibati magistri Johannis filii Alexandri filii Chelen distingere et separare ac eandem eidem magistro Johanni statuere voluissent, iidem filii Ladizlai non a reambulatione sed a dicta statutione eiusdem possessionis eosdem prohibuissent, preterea cum ipsi ab inde procedendo sepedictam possessionem Borsad per distinctiones metarum a possessione Donch et Johannis magistrorum filiorum Dominici Laad vocata similiter per ostensionem metarum eiusdem magistri Johannis filii Alexandri filii Chelen separare voluissent et ad quondam fluvium Boluhthpataka vocatum pervenissent, iidem filii Dominici dictam possessionem Borsad usque ad dictum fluvium Boluhthpataka a par-

te meridie se extendi asseruissent, et usque ad dictum fluvium Boluhthpataka eosdem a statutione dicte possessionis Borsod in nullo contradicendo prohibuissent. Quamquidem possessionem Borsod ipsi in ea parte similiter memorato magistro Johanni et fratribus suis prenominatis perpetuo statuissent possidendam. Quiquidem magister Johannes super demonstratione et ostensione eiusdem metali distinctione non contentus, terram ipsius Borsod longe ipsum fluvium Balahtpataka se extendi allegasset. Et cum ipsi demonstrationem sepe dicti magistri Johannis in maiori quantitate de ipsa possessione nomine terre annotate possessionis Borsod reambulare et dicto magistro Johanni statuere voluissent, iidem filii Domini ab ulteriori quidam processu eiusdem fluvii ipsos non prohibuisset, sed a statutione alicuius quantitatis terre a parte sepe dicte possessionis ipsorum Laad, eosdem prohibuisset. Item Andreas nobilis de Bolahth a parte eiusdem terre Bolahth eodem modo metas ostendisset, in qua parte similiter eidem magistro Johanni filio Alexandri et fratribus suis statuissent, sed dictus magister Johannes super eisdem metis adhuc non contentus ultra reambulare cum ipsis voluisset, quas idem Andreas non a reambulatione, sed a statutione prohibuisset. Et quia propter talem discordiam et materiam litigiosam super facto dictarum metarum distinctione et separatione possessionum preallegatarum exortam, memorata possessio Borsod per dictos estimatores partium annotatarum iuxta formam premissarum nostrarum litterarum compositionum debito modo et congruenti reambulari et metalibus separationibus distingui ac prefatis filiis Alexandri pacifice statui nequiuissent, ob hoc ipsi cum dictis partibus et estimatoribus earundem in termino in eisdem litteris nostris expresso adductis, possessiones Lubna et Rethy ad premissa negotia peragendum accedere non potuissent. Quibus tamen partibus, scilicet filiis Alexandri et filiis Ladizlai ipsi iuxta continentiam earundem litterarum nostrarum eodem die et loco dictas octavas medii Quadragesime pro termino coram nobis comparendi assignasset alii vero obviantibus et contradictoribus, quia dicte littere nostre, nullam seriem citationis exprimissent, ipsi nullum terminum coram nobis comparendi presignare potuissent. Quarum litterarum vestrarum perlectis et perceptis continentis, quia preacti filii Alexandri filii Chelen premissas particulas terre per eosdem filios Ladizlai de Edelen modo superius annotato prohibitas, ad premissam possessionem Borsod pertinere, prefati vero filii Ladizlai ad possessiones eorum Edelen, Saap, Chazthwa et Olan vocate attinere contrariose allegabant, ideo volentibus eisdem partibus, cum dictam causam ad octavas Penthecoste eo modo prorogassemus, ut si partes medio tempore in facto ipsarum terre particularum concordare possent, nobis pacem recitando de iudicio pacis satisfacerent, alioquin idem Johannes et Alexander filii Ladizlai instrumenta eorum in facto dictarum possessionum ipsarum, que ex ipsius instrumenti vigoris flagrantia ad se pertinerent, exhiberent, super residuis autem possessionibus hereditarie sibi pertinentibus, ut dicebant, intra quarum metas, ipsas litigiosas particulas possessionum esse dicebant, peremptorie sine ulterius dilatione responderent coram nobis, et nec litteris regalibus, seu reginalibus, nec ratione exercitus, aut alia occasione adinventata de ipso termino dictam causam possent prorogare. Insuper iidem filii Ladizlai de Edelen se ad hoc obligarant personaliter, ut si aliqua de ipsorum instrumentis, que super premissis possessionibus haberent confecta non exhiberent, sed fraudulenter et nequitiose reseruant, vana, cassa, frivola quocumque in futurum exhibentis et viribus caritura haberentur. Tandem ipsis octavis Penthecoste advenientibus pluries

nominatis filii Alexandri personaliter astantibus prenominati filii Ladizlai ad nostram propriis eorum in personis accedentes presentiam, pretactam possessionem Edelen vocatam hereditarii iuris titulo ipsis pertinere asserentes in facto prescripte possessionis Olan vocate duo privilegia, unum domini Stephani quondam iunioris regis Hungarie, ducis Transilvanie et domini Cumanorum et secundum domini Andree quondam regis Hungarie, ipsum privilegium domini Stephani regis confirmans, in facto autem possessionis Saap tria privilegia, unum scilicet domini Ladizlai olim illustris regis Hungarie, secundum vestrum et tertium dicti domini Karuli regis, domini nostri dicta duo privilegia domini regis Ladizlai et vestrum confirmans, ac in facto prelibato possessionis Chazthua duo privilegia vestra nobis presentarunt. In quorum omnium premissorum privilegialium instrumentorum tenoribus sigillatim et seriatim perlectis et perceptis eo modo fuimus informati, quod prefatus dominus Stephanus iunior rex, dux Transilvanus terram Olan, sine herede decedentis similiter Olan vocatam, sitam in comitatu de Borsod, cum omnibus utilitatibus et pertinentiis suis ac sub eisdem metis et terminis, in quibus ab antea terminata fuisset et possessa, Alexandro comiti, avo dictorum filiorum Ladizlai, pro meritoriis et fidelissimis obsequiis perpetuo in filios filiorum suorum contulisset, et pretactus dominus Andreas rex ipsam donationem dicte possessionis Olan vocate perpetua stabilitate confirmasset. Item comes Stephanus filius Thekus quondam terram castrum de Borsud Saap vocatam, quam ex collatione dicti regis Ladizlai idem comes Stephanus se dixisset possidere, Dyonisio et Thome filiis Chumza servientibus suis pro servitiis eorundem ex consensu pretacti domini regis Ladizlai perpetuo contulisset possidendam et postmodum comes Thomas dictus Rauaz de Saap et Mychael filius eiusdem totam possessionem eorum de Saap vocatam in comitatu Borsodyensi inter possessiones pretacti Ladizlai filii Alexandri de Edelen ex una parte et Stephani filii Elye et alterius Stephani dicti Chenche ex altera existentem premissio titulo acquisitionis ad ipsos devolutam cum omnibus utilitatibus et pertinentiis suis universis specialiter cum ecclesia lapidea in honore beate Marie Magdalene super facie eiusdem terre fundata sub eisdem metis et terminis, quibus eandem possedissent ab antiqua, pari voluntate et communi consensu in vestri presentia personaliter comparendo vendidissent et tradidissent ipsi magistro Ladizlao filio Alexandri, patri dictorum Alexandri et Johannis pro sexaginta marcis fini argenti plene receptis ab eodem sibi et suis heredibus heredumque suorum successoribus iure perhempnali et irrevocabiliter pacifice possidendam, quam donationem dicti comitis Stephani filii Thekus ipsis Dyonisio et Thome olim et venditionem dicti Thome consequenter ipsi Ladizlao factam de eodem possessione Saap idem dominus noster rex eodem comiti Ladizlao predicti privilegii sui patrocinio confirmans eandem terram seu possessionem Saap cum suis utilitatibus et pertinentiis universis, non solum titulo prescripte emtionis seu contractus, sed etiam ex sue regie donationis, collationis et confirmationis vigore iure perpetuo et irrevocabiliter commisisset possidendam. Item Marcus filius Pousa et Rolandus filius Bekes de Chazthua in vestri presentia personaliter comparendi dimidietatem eiusdem terre Chaztha cum universis utilitatibus et pertinentiis suis, certis metis in eodem privilegio vestro seriatim repertis ab alia dimidietate separatam, a parte meridionali sitam, vicinatam terris Desew et Nicolai dicti Veche pro quadraginta marcis argenti prenominato Ladizlao filio Alexandri de Edelen ex consensu eorundem Desew et Nicolai perpetuo vendidissent. Item Johannes

et Iwan filii Rolandi de Chazthva, quia pretacti Alexander et Johannes filii Ladizlai de Edelen in omnibus gravaminibus iudiciorum, in quibus ipsi filii Rolandi per magistrum Johannem sublectorem vestrum, Nycolaum, Laurentium et Egidium filios Stephani de Zammunustura in facto possessionis Chaztha ultra modum gravati extitissent, ipsos iidem filii Ladizlai suis laboribus et expensis ab eisdem filiis Stephani expedivissent, ob hoc ipsi, non habentes alias facultates unde pecuniam ipsorum filiorum Ladizlai reddere possent, totam portionem Marcus, fratris dicti Rolandi, patris eorum, in eadem terra Chaztha habitam, a parte ipsius ville Edelen iacentem, post mortem ipsius Marcus ad manus eorundem devolutam cum omnibus utilitatibus et pertinentiis suis, sub eisdem antiquis metis et terminis, quibus idem Marcus possedisset, dedissent et tradidissent coram vobis pretactis filiis Ladizlai et eorum heredibus iure perpetuo possidendam. Quorum privilegialium instrumentorum visis continentiis, quia iidem filii Ladizlai plura instrumenta in facto dictarum possessionum se non habere asserebant, ipsique filii Alexandri contra formam dictorum instrumentorum ad presens in nulla se contradictores fore affirmabant, ideo volentibus eisdem partibus decrevimus iudicando, ut eedem partes vel partium procuratores in octavis festi Nativitatis Beate Virginis proxime venturis unacum predictis Paulo filio Pauli de Homwa vel Johanne filio Petri de Buda, quorum unum idem filii Alexandri, item filium Laurentio filio Gerewen vel Jacobo filio Panyk, quorum similiter unum prefati filii Ladizlai aliis absentibus pro hominibus domini regis adducere assumpserunt ac aliis estimatoribus prenotatis, Nicolao scilicet filio Batyz, Laurentio filio Merhardi, Pethew filio Galli de Thurny, Petro filio Pascha, et Leustachio filio Rolandi quondam palatini pro parte dictorum filiorum Alexandri, item Bolar filio Benedicti de Chybi, Bethleem de Numar, Bekch filio Zepeed et Jacobo filio Gurke pro parte dictorum filiorum Ladizlai benivole adducere assumptis vel cum illis, quos ex ipsis estimatoribus adducere poterunt, necnon Johanne Nigro, homine nostro et vestro testimonio ad faciem ipsius possessionis Borsad accedant, et eandem per metas et limitationes per prefatos filios Ladizlai tempore premissae prioris reambulationis demonstratas et ostensas reambulent, et facta ipsa reambulatione eandem possessionem Borsad in eandem quantitate, utilitate et valore in quanta tempore premissae prioris reambulationis, nullo contradicente apparente, per ipsos filios Ladizlai pacifice et quiete eisdem filiis Alexandri statuta fore dinoscitur, regni consuetudine exigente, regali mensura mensurando, deum pre oculis habendo, iidem estimatoribus simul cum domini regis et nostro hominibus prenotatis, presente vestro testimonio estiment. Et facta estimatione, ipsi filii Alexandri cum omnibus suis utilitatibus memoratis filiis Ladizlai statuere teneantur perpetuo possidendam ab omnibus extraneis prohibitoribus dicte possessionis Borsad, si qui tempore presentis stationis eiusdem apparuerint, eosdem filios Ladizlai laboribus eorum propriis et expensis, ut assumpserunt, expedire et liberare teneantur. Et demum tertio die dictarum octavarum festi Nativitatis Beate Virginis eedem partes, similiter cum eisdem domini regis et nostro hominibus ac estimatoribus supradictis coram vestro testimonio ad faciem dicte possessionis ipsorum filiorum Ladizlai Lubna nominate accedant, et eandem iuxta consuetudinarium modum regni per limites et terminos antiquos reambulent, et pretacto modo iidem estimatoribus unacum predictis domini regis et nostro hominibus presente vestro testimonio eque cum pretacta mensura mensurando estiment. Et si in valore estimationis ipsius possessionis Borsad se per se extenderint, et non ult-

ra, extunc filii Ladizlai eandem possessionem Lubna prememoratis filiis Alexandri iure perpetuo statuunt irrevocabiliter possidendam. Si vero maioris valoris fuerit, residuum et superfluum eiusdem possessionis Lubna ipsis filiis Ladizlai remanebit. Si enim minoris valoris fuerit, tunc defectum estimationis ipsius possessionis Borsad in additamentum prefate possessionis Lubna de alia eorum possessione prenotata Rety vocata pretactam consuetudinem regni sine diminutione et augmento in reambulatione, estimatione et statutione dicte possessionis obseruando ipsi filii Ladizlai memoratis filiis Alexandri perpetua et irrevocabili stabilitate adimplebunt. Et si prefata due possessiones Lubna et Rety earum estimatione prelibate possessionis Borsad non possent adequari, tunc defectionem ipsius estimationis pecuniaria solutione vicesimo secundo die dicti festi Nativitatis Beate Virginis proxime venturi partim in denariis et partim in estimatione condigna ipsis filiis Alexandri iidem filii Ladizlai supplebunt coram nobis. Ipsas enim possessionarias statutiones perpetuas iidem filii Ladizlai, ut assumpserunt, absque contradictione quorumlibet legitima prohibitione sibi obviare volentium, ipsi filiis Alexandri facere, et eosdem ab omnibus impetitoribus semper et ubique in quorumlibet iudicum presentia super possessione vel possessionibus ipsis statuere assumptis iuxta obligationem eorum prenotatam laboribus eorum propriis et expensis expedire et liberare teneantur. Tali vinculo interposito et per partes assumpto, ut si ipsas possessionarias statutiones pretacto modo iidem filii Ladizlai facere, et eosdem filios Alexandri expedire, ut assumpserunt, non possent vel non curarent, extunc eadem possessio Borsad mox in dominium eorundem filiorum Alexandri devolvatur perpetuo possidendam, ac tandem iidem domini regis et noster homines iuxta suarum metarum cursus ipsis filiis Alexandri et eorum successoribus statuere perpetuo possidendam teneantur, prelibatis possessionibus Lubna et Rety ad suos priores possessores remanentibus, atque premissa et singula premissorum dicte partes modo superius annotato dinoscuntur obligare spontanea eorum voluntate. Demum tertio die reambulationis dictarum possessionum Lubna et Rety eadem partes cum eisdem homine domini regis et nostro hominibus [!] ac estimatoribus prenotatis coram vestro testimonio ad faciem dictarum litigiosarum particularum terre, quas tempore premissis prioris reambulationis dicte possessionis Borsad prefatus Johannes filius Alexandri suo et fratrum suorum nomine ad prefatam possessionem Borsad pertinere asserendo recaptivasset, predictique filii Ladizlai ad prenominatas possessiones eorum Edelen, Saaph Chazta et Olan vocatas attinere allegando prohibuissent, accedant, et easdem sic distingant, ut quam ex ipsis litigiosis particulis iidem filii Ladizlai ad dictam possessionem Edelen pertinere dixerint, eam per se et alias, quas ad prefatas possessiones Saaph, Chazta et Olan pertinere dixerint, similiter quamlibet per se signis per metas positis consignando reambulent, et facta reambulatione iidem estimatores unacum predictis domini regis et nostro hominibus presente vestro testimonio regni consuetudine exhigente regali mensura mensurando easdem estiment, ut visa estimatione earum iudicium et iustitiam facere valeamus inter partes prenotatas, quia volumus, ut si iidem filii Alexandri predictas litigiosas particulas, vel aliquas ex eisdem ad predictam possessionem Borsad pertinere comprobando ordine iudiciario, quantumque poterint ab eisdem filiis Ladizlai optinere pretacti filii Ladizlai, prout iudiciaria deliberatio decreverit, aut easdem, seu et earum quantitate et valore ac estimatione de aliis possessionibus eorum prelibatis filiis Alexandri statuere, et si ad

hoc se non extenderint, ut premisimus, pecuniaria solutione in earum estimatione satisfacere teneantur. Et quia tempore exhibitionis dictorum privilegialium iidem filii Alexandri pretactam possessionem Borsad modo superio annotato in dictis octavis diei Cynerum absque contradictione aliquali ipsis statutam eosdem filios Ladizlai facta ipsa statutione potentialiter occupasse et in eadem fruges tempore veris seminasse asserebant, idemque filii Ladizlai eandem facta premissa statutione eiusdem non occupasse, nec se et eorum iobagiones in eadem possessione in vere fruges seminasse allegabant, ideo iidem domini regis et noster homines presente vestro testimonio ibidem a vicinis, commetaneis et ab aliis, a quibus decens fuerit de eo, utrum prefati filii Ladizlai prenominatam possessionem Borsad, habita ipsa statutione eiusdem ipsis filiis Alexandri facta, occupaverant, et in eadem ipsi vel eorum iobagiones in vere fruges seminaverunt vel ne, sciant et inquirant omnimodam veritatem. Unde cum ad premissa exequenda testimonium vestrum existat necessum, amicitiam vestram presentibus petimus diligenter, quatenus mittatis hominem vestrum pro testimonio fidedignum, quo presente iidem regis et noster homines ac estimatores prenotati omnia premissa modo superius annotato sine diminutione et augmento exequantur iuris moderamine congruente. Et post hec seriem omnium premissorum in vestris litteris ad predictum vicesimum secundum diem festi Nativitatis Virginis nostro iudiciario examini rescribatis. Datum in Wysegrad, decimo die octavarum Penthecoste predictarum, anno domini Millesimo Trecentesimo Tricesimo secundo.

Nos igitur legitimis et congruis petitionibus vestris et iustitie annuentes cum prefato magistro Jacobo filio Ponyth, homine regio, quem predicti filii Ladizlai, ut premissum est, et inibi adducere assumpserant, unum ex nobis virum ydoneum, videlicet magistrum Georgium socium et concanonicum ac decanum nostrum transmisimus ad premissa exsequenda, qui demum ad nos reversi, nobis concorditer retulerunt, quod ipsi in dictis octavis festi Nativitatis virginis gloriose iam preteritis, unacum predictis estimatoribus, pro parte dictorum filiorum Ladizlai adductis primo ad faciem prenotate possessionis Borsad, quam dicti filii Alexandri eisdem filiis Ladizlai dare et perpetuare tenebantur, accessissent, et super facie eiusdem possessionis Borsad ac aliarum predictarum terrarum Saaph, Chazthwa et Olan vocatarum, quas iidem filii Alexandri recaptivare debebant, eosdem filios Alexandri in dictis octavis Nativitatis Beate Virginis legitime expectassent. Et postmodum tertio die dictarum octavarum accessissent cum eisdem estimatoribus et filiis Ladizlai ad faciem annotate possessionis Lubna, quam iidem filii Ladizlai sepredictis filiis Alexandri perpetuare tenebantur, et eosdem filios Alexandri super faciem eiusdem possessionis Lubna similiter ad premissa peragendum, in terminis legitimis expectassent, prefati vero filii Alexandri neque personaliter, nec etiam per aliquos legitimos suos procuratores in facie annotatarum possessionum cum suis estimatoribus ad premissa faciendum in dictis terminis curavissent comparere. Et licet ipsi cum annotatis estimatoribus per parte filiorum Ladizlai prenotatorum adductis, omnia premissa modo superius annotato iuris moderamine congruente, iuxta continentiam dictarum litterarum vestrarum, ipsis etiam filiis Ladizlai omnia assumpere volentibus in facto dictarum possessionum exequi et peragere presto fuissent et parati, tamen quia dicti filii Alexandri ut premissum est ibi comparere neglexissent, ob hoc ipsi, propter absentiam eorundem filiorum Alexandri nichil de premissis possessionibus ordinare potuissent. Dixerunt etiam nobis iidem homo regius

et nostrum testimonium, quod ab omnibus vicinis et commetaneis dicte possessionis Borsad et ab aliis, a quibus licet et decuit, super ipsa potenciali occupatione ipsius possessionis Borsad, quam iidem filii Alexandri contra dictos filios Ladizlai allegassent, ipsi talem scivissent veritatem, quod prefati filii Ladizlai eandem facta premissa statutione non occupassent, nec ipsi, nec etiam iobagiones sui in eadem possessione in vere fruges seminassent. Datum in dominica proxima post dictas octavas Nativitatis Virginis Gloriose, anno supradicto [1332].⁸¹

TIBOR ALMÁSI

NOTES TO THE WORKING LIFE AND ACTIVITIES OF PÁL NAGYMARTONI, ROYAL LORD CHIEF JUSTICE (1328–1349)

(Summary)

Pál Nagymartoni played a crucial role in the royal system of jurisdiction in the 14. Century. Once King Charles I. had eliminated the fragmentation of his country by force of arms, he implemented institutional reforms in the 1320s. To this end, he restored the single royal jurisdiction lead by the Lord Chief Justice (*iudex curiae regiae*), who replaced the Ruler. In the first phase of consolidation in the country, Sándor Köcski held this office and after his death, his brother-in-law, Pál Nagymartoni was handed this honour. He fulfilled his position for 21 years, and during this period the institutional structure of the Lord Chief Justice Office gained strength. He developed a court of justice capable of taking measures in the whole territory of the kingdom in an effective, coherent and balanced way, which had jurisdiction primarily over land-related issues of noblemen. Regarding evidence forms, material evidence came into prominence as opposed to formal ones and an especially great focus was given to considering the certifying force of certificates. In the period under discussion, the rules of procedural law became a lot more sophisticated, and their consistent application was rigorously supervised in legal procedures. In increasingly complicated legal proceedings the administration focused more and more on formality, and legal formalism became explicitly and substantially far-reaching. A substantial amount of legal documents, more than three thousand certificates remained from the period when Pál Nagymartoni fulfilled the role of Lord Chief Justice. The study seeks to discuss the working life of the Lord Chief Justice and gives full details about the establishment of his family of Aragon origin in Hungary, the date and circumstances of Pál's entering into office, and his political role occasionally manifested in addition to his activities as the judge. To present his judicial practice, the present study introduces the summary of a complex

---

⁸¹ Az oklevél lelőhelye: MNL. DL 87 028.; régi jelzete: Esterházy család hercegi ágának lt. 47. B.; kiadatlan oklevél.

lawsuit that remained from 1332 and is merely available in a manuscript form. It also publishes the version of the Latin text of the certificate prepared for the purpose of the present study. This source is of utmost historiographic significance not only for the accurate illustration of the applied rules of procedure, but because it includes specific information regarding the estates of the castle of data-poor Borsod, which fell into decay early, and that of the contemporary administrative centre.